

PISANJE KAO OBLIK MOLITVE

Kafka

O grehu, patnji, nadi
i istinskom putu

BalkanDownload.org

1001 KNJIGA

САТНИЦА
ГЛАСНИК

DRUGO
IZDANJE

Franc Kafka

O grehu, patnji, nadi
i istinskom putu

Iz ostavštine

BalkanDownload.org

Izvornici

Po faksimilima Kafkinih svezaka
u Bodljevskoj biblioteci u Oksfordu

O grehu, patnji, nadi i istinskom putu

Recimo, ovo je izbor iz nepoznate ili malopoznate Kafkine ostavštine, dugo ne-taknute. Prevod je prema faksimilima.

Kafkina zapisivanja, ovde uvrštena, otuda izgledaju ili jesu fragmentarna, u stvari baš su poglavito onakva kakvim ih zatičemo u izvornim piščevim sveskama, ali i u takvim zapisima, ipak, otkrivamo pisanje u njegovoj prigušenoj i dramatičnoj enigmatičnosti, na čudesan način bliskoj, čiji je odblesak dovoljan da nas obuzme. Pisac nas ne ostavlja nezadovoljene. Budi nas. Poziva. I kad zastane, čujemo u sebi njegov neprekidni šapat, njegove skrovite poruke, takoreći intimna poveravanja. Kad zastane, moglo bi biti kao da gubi snagu. Ali ne, jer i dalje odjekuje, a mi te odjeke onda pojačavamo, dajući im od svoje snage. Tad je njegov šum u nama, znamo, šum neke daleke, ali moćne bujice.

Godinama već istražujem Kafkine rukopise u meri u kojoj se pojavljuju u originalnim verzijama i u meri u kojoj su mi dostupni. Onaj ko poznaje moje prevode, znaće da sam u ponešto već prevodilački zagazio, ali sad – iz tih svojih zahvata, prilično ih dopunjujući novonađenim, birajući bez ikakve strogosti, i povezujući ih u izvesna tematska okružja, opet bez naročite strogosti, sa jedinom željom da ih čitamo i, po svome nahodanju, razmišljamo o pitanjima na koja nas svojim uvidima Kafka podstiče – evo zbirke koja zaslužuje da je povremeno prelistavamo. Nisam preterano mario ni za vreme nastanka pojedinih zapisa, osećajući u njima nepobitnu vanvremenost. Mnogi su ionako, u izvorniku, ostali nedatirani. Uostalom, pomišljam, svi su oni mogli biti napisani, uz izvesnu popustljivost s naše strane kad bismo da izbegnemo zamke istorijske i biografske varljivosti, ma kad u piščevom kratkotrajnom životu. Njihovo važenje snagu crpi iz duboko proživljenih saznanja. To su često lične istine, ali zajamčene životom i neuporedivim unutrašnjim iskustvom.

Na kraju, neka vas ne muči nikakva briga da li morate da znate više nego što znate. Ovo se čita bez pripreme i bez strepnje od neshvatanja. I nećete se kajati. Istina, kako god ga tumačili, to nikad ne može biti konačno, ali ne pripadajući nikome, Kafka nam utoliko više može pripadati, i naš je samo ako ga čitamo, gde god to bilo, pa i na najčudnijim mestima, jer on pokriva ceo svet. Čitajući ga, tada niko neće znati više od vas o Kafki, nijedan jedini tobožnji ekspert... Da je Rene Dekart bio sa Kaf-

kinim iskustvom, rekao bi, ne bez zaprepašćenja: *Ja jesam, dakle to mi izmiče*. Čitajući, naslutićete istinu i muku tog izmicanja.

Što se tiče prevođenja Kafke, posle svog iskustva koje mi kazuje da tu teško da iko može imati definitivnog iskustva, mogao bih da se složim sa jednim od francuskih prevodilaca (Žorž-Artur Goldšmit) po kojem je svaka ili makar bezmalo svaka Kafkina rečenica umetnuta u sebe, pa sve što možemo da kažemo o njoj uvek je površno i meša se sa onim o čemu bismo nešto da kažemo. Zato je jedini mogućni i adekvatni komentar o nekoj Kafkinoj rečenici uvek ona sama. Kako onda prevesti takvu rečenicu koja je svet za sebe i svet koji se stalno uvrće u sebe? Ne znam, i priznajem da sam prevodio iz tog neznanja.

Što se mene kao prevodioca tiče, pitam se ponekad, uzgred, zašto prevodim. Trenutno bi – kao dokaz da sam nedavno ponovo video skulpture Alberta Đakometija – moj najnoviji odgovor mogao da glasi: prevodim može biti zato da bih ličio na nekog nepoznatog. Nije to baš sigurno izbavljenje za mene, ali mi neko drugo još ne pada na pamet. Uostalom, taj nepoznati na koga bih da ličim, dok mi neprestano beži, ne boravi li na istom mestu gde sam i ja, samcit? Uvek bi moglo biti tako da onaj koga tražimo po celom svetu, zapravo je tu, tik uz nas. Nedostajemo sebi u onome što jesmo. To znači da ni za mene, na kraju krajeva, izbavljenja nema, svejedno da li prevodio ili pisao.

Koliko li samo mnogo reči stane u knjigu! One bi trebalo toga da se sete! Kao da reči mogu da se sećaju!

[1900]

Kad bi neko bio u stanju da se samo na jednu reč zaustavi pred istinom, ali svako je (pa i ja u ovoj izreci) obasipa sa stotinu reči.

[1917/18]

O životu, svetu i smislu

Slamka? Poneko se hvata za olovku da ne bi potonuo. Hvata se? Sanja, poput davljenika, o nekom spasenju.

Ovde su svakom čoveku postavljena dva pitanja vere – prvo, o verodostojnosti ovog života, drugo, o verodostojnosti njegovog cilja. Svako će na oba pitanje, time već što živi, odgovoriti sa „da”, i to tako čvrsto i neposredno da biste mogli biti nesigurni da li su pitanja tačno shvaćena. Kako god, čovek tek mora da se probije do tog svog sopstvenog i temeljnog Da, jer je još daleko od njega [...]

Zamor ne znači nužno slabost verovanja. Ili, ipak? U svakom slučaju, zamor znači nezadovoljnost. Suviše mi je tesno u svemu što značim, čak mi je večnost, koja jesam, pretesna. Ali, čitam li, na primer, neku dobru knjigu, recimo neki putopis, ona me budi, zadovoljava, dovoljna mi je. Dokaz je za to da tu knjigu nisam pre toga uključivao u svoju večnost, ili da nisam ni naslućivao onu večnost koja bi nužno obuhvatala i ovu knjigu. – Od izvesnog stepena saznanja, zamor, nezadovoljnost, stešnjenost, samopreziranje, mora da nestanu, naime na mestu gde imam snage da ono što me je ranije kao nešto strano okrepljivalo, zadovoljavalo, oslobađalo, uzdizalo, prepoznam kao sopstveno biće.

Ali, ako bi to dejstvo imalo samo kao nešto navodno strano i ti sa novim saznanjem ništa ne dobijaš ne samo u tom pogledu nego još i gubiš staru utehu. Dabome, imalo je to dejstvo samo kao nešto strano, ali ne samo to dejstvo, nego me je, nastavlajući sa delovanjem, takođe uzdiglo do ovog višeg stepena. Ne prestalo da bude strano, nego je samo počinjalo da bude „ja”. Ali, strano koje jesi, nije više strano. Time opovrgavaš stvaranje sveta i osporavaš sebe.

Ali, večnost nije mirovanje vremenosti.

U predstavi o večnom pritisku nas neshvatljivo opravdanje koje vreme mora da iskusi u večnosti, kao opravdanje nas samih, takvih kakvi jesmo, koje iz tog proističe.

Verovao je da je sačinio kip, ali je zapravo samo neprestano udarao po istoj gro-madi, iz zagriženosti, ali još većma iz bespomoćnosti.

Nemost spada u attribute savršenstva.

Bude li na tebe navaljena svekolika odgovornost, onda možeš da iskoristiš trenu-tak i poželiš da joj podlegneš, ali pokušaš li to, tada primećuješ da ništa na tebe nije bilo navaljeno, nego da si ti sam ta odgovornost [...]

Trebalo bi da pozdravljam jednodušnost, a ja sam tužan kad naidem na nju. Tre-balo bi da se, zahvaljujući jednodušnosti, osećam potpuniji, a ja – osećam li se poti-šten?

Kažeš: trebalo bi da se – osećam; iskazuješ li time neku zapovest koja je u tebi?

Tako mislim.

Da li je to stalna ili samo povremena zapovest?

Ne mogu da odlučim, ali ipak mislim da je to stalna zapovest, mada je čujem samo povremeno.

Na osnovu čega to zaključuješ?

Na osnovu toga što je, na izvestan način, čujem čak i kad je ne čujem, i to tako što ona sama ne biva čujna, ali prigušuje ili postepeno zagorčuje protivglas, naime glas koji me odbija od jednodušnosti.

A čuješ li postepeno i taj protivglas onda kad ti zapovest nalaže jednodušnost?

I to bi moglo biti, da, ponekad verujem da ne čujem ništa osim tog protivglasa, sve drugo je tek san, i snu dopuštam da se ispolji po danu.

Zašto unutrašnju zapovest porediš sa snom? Izgleda li ona nesuvisla, bez konteks-ta, neizbežna, neponovljiva, bezdano usrećujuća ili zastrašujuća, ne u potpunosti sa-opštiva, a iziskujući da bude saopštena?

Sve to zajedno: nesuvisla, jer ovde mogu da postojim samo ako je ne sledim, bez konteksta, pošto ne znam ko je nalaže i na šta smeru, neizbežna, jer me zatiče nes-premnog i s jednakom nenadanošću kao što to čine snovi sa spavačem, koji je, ipak, kad je već legao da spava, morao računati na snove, a neponovljiva ili barem takva naoko, jer ne mogu da je pratim, ne meša se sa onim što je stvarno i time održava ne-taknutom svoju neponovljivost, i usrećuje i zastrašuje bezdano, dabome znatno ređe prvo nego potonje, i još nije saopštiva, jer nije dokučiva i, iz istog razloga, iziskuje da bude saopštena.

Stanovište umetnosti i života nije isto čak ni kod umetnika.

Umetnost obleće oko istine, ali sa odlučnom namerom da se ne spali. Ona je sposobna da u tamnoj praznini nađe mesto, a da za njega pre nije bilo znano, gde zrak svetlosti može biti uspešno uhvaćen.

[Iz *Plave sveske G*, 1917/18]

Samozaborav i samoukidanje umetnosti: ono što je bekstvo, pretvara se tobože u šetnju ili, čak, napad.

[Iz *Plave sveske G*, 1917/18]

To je punomoćje. Po svojoj naravi, mogu da preuzmem samo punomoćje koje mi niko nije dao. U toj protivrečnosti, mogu da živim uvek samo u nekoj protivrečnosti. Ali, tako je u svačijem slučaju, jer živeći umiremo, umirući živimo. Kao što je, recimo, cirkus ovijen platnom, pa tako niko ko nije unutar tog zida od platna ne može ništa da vidi. Ali, sad neko nađe rupicu u tom zidu i tako može za zaviri. Dabome, nje-ga samo trpe tamo. Sve nas tako na trenutak trpe. Dabome – još jedno dabome – većinom kroz takvu rupicu vidimo jedino leđa gledalaca na mestima za stajanje. Dabome – treće dabome – u svakom slučaju čujemo muziku, kao i životinjsku riku. Na-posletku, onemoćali od užasa, poleduške padamo u ruke policajcu koji po dužnosti obilazi cirkusku šatru i onako te blago potapše po ramenu da bi te upozorio na neprikladnost tvog napregnutog gledanja za koje nisi ništa platio.

[15. septembar 1920]

Nije tako da si ti zatrpan u rudniku i gomila kamenja razdvaja tebe, slabog pojedinca, od sveta i njegove svetlosti, nego si napolju i hoćeš da prodreš do nekog ko je zatrpan i bespomoćan si pred kamenjem, a svet i njegova svetlost te čine još bespomoćnijim. I sa svakim trenutkom se guši onaj koga hoćeš da spaseš, tako da poput mahnitog moraš da radiš, dok se onaj nikad neće ugušiti, pa ti nikad ne smeš da prekineš sa svojim radom.

Ispod svake namere zgurena leži bolest kao ispod lista drveta. Sagneš li se da bi je video i ona oseti da si je otkrio, ona poskoči, ta nema zloća, onako mršava, pa umesto da bude zgnječena, hoće da je oplodiš.

Sačuvati mir; stajati što dalje od onoga što strast hoće; poznavati struju i zato plivati protiv struje; plivati protiv struje iz zadovoljstva da te ona nosi [...]

Besmislenost (prejaka reč) razdvajanja sopstvenog i tuđeg u duhovnoj borbi.

Čak i najkonzervativniji čovek prihvata radikalnost umiranja!

Koliko je velik krug života, moguće je saznati iz toga što je čovečanstvo, od našeg pamtiveka, s jedne strane, silnim obasuto govorom i, s druge strane, govor je mogućan jedino tamo gde ima volje za laganjem.

Priznanje i laž su jedno. Da biste mogli priznati, lažete. Ono što jesmo, ne da se izraziti, jer smo upravo to; možemo da saopštimo samo ono što nismo, dakle laž. Tek u horu možda počiva izvesna istina.

Bilo jednom društvo nitkova, tj. nisu to bili nitkovi nego obični ljudi, prosečni ljudi. Uvek su se držali zajedno. Kad bi, na primer, neki od njih izveo nešto nitkovsko, tj. ne bi to bilo ništa nitkovsko, nego obično, kako to inače biva, i onda se o tome ispovedio pred zajednicom, ostali bi to ispitali, prosudili, naložili pokajanje, oprostili i tome slično. To nije bilo loše zamišljeno, interesi pojedinca i zajednice strogo su čuvani, a pokajnik bi stekao dopunu na čiju osnovnu boju je ukazao. Tako su se oni uvek držali zajedno, čak ni posle smrti nisu raskidali sa zajednicom, nego bi se svi, u kolo spleteni, uzdigli na nebo. Onako skupa, leteći, bio je to prizor najčistije detinje čednosti. Ali, pošto se sve pred nebom raspada na svoje elemente, oni su se sunovratili, pravi kameni blokovi.

Celokupna nauka je metodika u pogledu na apsolutno. Zato nema potrebe bojati se od jednoznačno metodičnog. Ono je ljuštura, ali nimalo više od svega drugog što je izvan Jednog.

Vidjeni zemljom zaprljanim očima, mi smo u situaciji putnika železnicom koji su u dugačkom tunelu doživeli nesreću, i to na mestu sa kojeg se više ne vidi svetlost sa početka, a tek jedva malko nazire svetlost sa kraja, tako da pogled mora neprestano da je traži i neprestano gubi, pri čemu nismo ni sigurni gde je početak i gde kraj. Ali, oko nas su, usled pometnje čula ili usled preosetljivosti čula, sve same nemani i, zavisno od čudi i ozleđenosti pojedinaca, neka očaravajuća ili iscrpljujuća kaleidoskopska igra.

Šta treba da činim? Ili zašto treba da činim? To nisu pitanja iz ovih krajeva.

Svi mi vodimo samo jednu bitku. (Kad se, obuzet poslednjim pitanjem, mašim iza

sebe za oružjem, ne mogu da biram između oružja, a čak i kad bih mogao da biram, morao bih da dohvatim „tuđe” oružje, jer svi mi imamo samo jedan te isti arsenal oružja.) Ne mogu da vodim nikakvu sopstvenu; poverujem li jednom da sam samostalan, vidim li jednom da nema nikog oko mene, onda ubrzo proističe da sam to meso morao da preuzmem zbog opšte konstelacije koja mi nije istog trena ili mi nikako nije dostupna. Dabome, to ne isključuje postojanje prethodnice, pratećih četa, slobodnih strelaca i svega što je uobičajeno ili posebno u ratovanju, ali ne postoje nikakvi samostalni vojnici. (Porazno) po sujetu. Da, ali to takođe neminovno i istinoljubivo ohrabruje.

Zastranjujem. Istinski put vodi po konopcu koji nije razapet visoko nego tik nad tлом. On je, izgleda, većma namenjen da sapliće nego da se po njemu hoda.

Brige čijim se teretom povlašćeni izvinjava pred potlačenim, upravo su brige oko održavanja povlašćenosti.

U jednom te istom čoveku su saznanja koja, ma koliko se razlikovala, ipak imaju isti objekt tako da opet, u istom čoveku, mogu biti primenjena samo na različitim subjektima.

Učitelj je istinski, jer učenik sve vreme ni u šta ne sumnja.

Zakon plesa zvanog kvadrila je jasan, poznaju ga svi plesači, i on važi za sva vremena. Ali, neka slučajnost u životu, koja se nikad nije smela dogoditi, a uvek se iznova događa, dovodi te da se zatekneš samcitet između redova. Možda ćeš time poremetiti i same redove, ali ti to ne znaš; znaš samo za svoju nesreću.

Ko se sveta odriče, mora voleti sve ljude, jer se on odriče i njihovog „sveta”. Otuda on počinje da naslućuje istinsku ljudsku suštinu, koja može jedino da bude voljena, uz pretpostavku da je i sami posedujete.

Šta je veselije od vere u nekog kućnog boga – To je provlačenje ispod istinskog saznanja i srećno ustajanje kao što to čini dete!

Ljudski sud o ljudskim postupcima je istinit i ništavan, naime najpre istinit, zatim ništavan.

Nebo je nemo, tek odjek je nemom čoveku.

Svet uvek možemo spolja, pomoću teorija, pobedonosno da ugnemo i odmah, sa tim, da upadnemo u tu jamu, ali samo iznutra sebe i njega da održimo.

Slabosti u pamćenju pojedinosti i toka sopstvenog saznavanja sveta – veoma loš znak. Samo odlomci neke celine. Kako onda hoćeš ma i samo da dotakneš najveći zadatak, kako onda hoćeš ma i samo da nazreš njegovu blizinu, samo da snevaš o njegovom postojanju, ma i samo da izmoliš san o njemu, da se odvažiš na učenje slova za tu molbu, kad ne umeš ni da se pribereš toliko da, ako dođe do odlučivanja, u jednoj ruci držiš zajedno sve što jesi kao što držiš neki kamen za bacanje, nož za klanje. S druge strane: nije obavezno da pljuneš u ruke pre nego što ih skrstiš.

Biti nem jedan je od atributa savršenosti.

Ovde niko ne stvara više od duhovne mogućnosti svog života; sporedno je što to izgleda kao da radi zbog svoje prehrane, odeće itd., jer mu je upravo sa svakim vidljivim zalogajem pružen i jedan nevidljivi, sa svakim vidljivim odelom i jedno nevidljivo, itd. To je svakom čoveku opravdanje. To izgleda kao da utemeljuje svoju egzistenciju naknadnim opravdanjima, ali to je samo psihološki odraz rukopisa u ogledalu – on istinski uspostavlja svoj život na svojim opravdanjima. Svaki čovek, naravno, mora biti kadar da opravda svoj život (ili svoju smrt, što je isto), i taj zadatak ne može da izbegne. Da li bismo hteli uzdizanje putem pogleda.

Vidimo da svaki čovek živi svoj život (ili umire u svojoj smrti). To ne bi bilo moguće bez unutrašnjeg opravdanja, nijedan čovek nije u stanju da živi neki neopravdani život. To zavodi do mišljenja da čovek sazdaje svoj život putem opravdanja [...]

U kakvu ravnodušnost ljudi mogu da zapadnu, u kakvo duboko ubeđenje da su zauvek izgubili pravi trag!

Čovekov sud o čovekovim postupcima istinit je i ništavan, naime, najpre istinit, potom ništavan.

Na desna vrata, u sobu u kojoj se odvija porodično većanje, naviru bližnji, čuju poslednju reč poslednjeg govornika, hvataju je, sa njom izlaze na leva vrata u svet i izvikuju svoj sud. Sud o reči je istinit, sud po sebi je ništavan. Hoćete li konačno istinski da sudite, morali biste da za stalno ostanete u sobi, postanete deo porodičnog

veća i zato, dabome, opet da budete nesposobni da sudite.

Jedino partija može stvarno da sudi, ali kao partija ona ne može da sudi. Prema tome, u svetu ne postoji mogućnost suđenja, nego samo njen zračak.

Neženstvo i samoubistvo su na sličnom saznojnom stepenu, samoubistvo i mučenička smrt nikako, možda brak i mučenička smrt.

Čovekove snage nisu zamišljene kao neki orkestar. Ovde svi instrumenti moraju da sviraju neprestano i iz sve snage. To nije za ljudske uši, i nije nam dato da raspoložemo trajanjem nekog večernjeg koncerta, tokom kojeg svaki instrument može da se nada da će doći do izražaja.

Dobri idu ukorak. Ne znajući za njih, drugi plešu oko njih ples vremena.

I čovek u zanosu i čovek koji se davi dižu ruke. Prvi, u znak saglašavanja sa elementima, drugi, protivljenja njima.

Ne poznajem sadržinu nemam ključ ne verujem glasovima sve razumljivo jer sam to ja sâm.

Sujeta nagrđuje, morala bi se, dakle, zapravo usmrtiti, a umesto toga ona sebe jedino povređuje, biva „povređena sujeta”.

Dokolica je svakog poroka početak, svake vrline kruna.

Različiti oblici beznada na različitim deonicama puta.

Pisana i nasleđena istorija sveta često potpuno zakazuje. Doduše, i čovekova sposobnost naslućivanja često zaluta, ali vodi, ne napušta nikog. Tako je, recimo, predanje o sedam svetskih čuda uvek bilo praćeno glasinom da je postojalo i osmo svetsko čudo, i o tom osmom čudu kružile su različite, međusobno možda protivrečne vesti, čija se nepouzdanost objašnjavala tamom drevnih vremena.

Saznanje imamo. Ko se naročito oko njega trudi, izaziva sumnju da se trudi protiv

njega.

Ne samoprotresanje nego samoproždiranje [...]

Za čim jadikuješ, napuštena dušo? Zašto oblećeš oko kuće života? Zašto ne stremiš u daljinu koja ti pripada, umesto što se ovde boriš za nešto što ti je tuđe? Radije živ golub na krovu, nego u ruci polumrtvi vrabac što se grčevito koprcu.

Preuzimanjem neke preterano velike ili, štaviše, svekolike odgovornosti, gušiš sebe. Prvo obožavanje idola bilo je, svakako, strah od stvari, ali i, s tim povezan, strah od nužnosti stvari i, s tim povezan, strah od odgovornosti za stvari. Ova odgovornost je izgledala tako neizmerna da se niko čak nije usuđivao da je pripiše jednom jedinom vanljudskom biću, jer ni posredovanjem samo jednog bića ljudska odgovornost nije bila još dovoljno olakšana, saobraćanje sa samo jednim bićem bilo bi još odveć izmrljano odgovornošću i, stoga, svakoj je stvari pridata odgovornost za sebe samu, pa je na to tim stvarima dodata i izvesna odgovornost za čoveka. Kad ne bismo dovoljno činili na stvaranju protivtereta, ovaj naivni svet bi bio komplikovaniji od onog kakav je nekad bio, i njegova naivnost izivljavala bi se isključivo u brutalnim posledicama. ¹

Nametnuta li ti je svekolika odgovornost, onda možeš da iskoristiš trenutak i podlegneš joj od svoje volje, ali onda, u tom pokušaju, zapažaš da ti ništa nije nametnuto, nego da si ti sam ta odgovornost [...]

Atlas je mogao da smatra da bi, ako hoće, smeo da pusti Zemlju da padne i on krišom ode; ali, više od te pomisli nije mu bilo dopušteno.

Borba u kojoj ti nikako, i ni u kojem stadijumu, ne mogu biti zaštićena leđa. I uprkos tome što to znamo, to uvek iznova zaboravljamo. I čak ako to ne zaboravimo, ipak tražimo zaštitu samo da bismo prilikom tog traženja predahnuli, iako znamo da će nam se to osvetiti.

U svetu laži, laž niti jednom nije uklonjena iz sveta time što bi joj se protivrećilo, nego samo posredstvom sveta istine.

U predstavi o večnom pogružuje nas nama neshvatljivo opravdanje koje vreme mora da iskusi u večnosti, kao i opravdanje nas samih kakvi jesmo, koje iz toga sle-

di.

U suštini su sloboda i sputanost jedno. U kojem suštinskom smislu? Ne u smislu da rob ne može da izgubi slobodu, te da je, u izvesnom pogledu, slobodniji od slobodnjaka.

Lanac naraštaja nije lanac tvog bića, a ipak je neki odnos među njima prisutan. Koji naraštaji umiru poput trenutaka tvoga života. U čemu je razlika?

Šala je to od starine: držimo svet, a jadikujemo da on nas drži.

U izvesnom smislu pobijaš prisustvo ovog sveta.

Čovekovo postojanje objašnjavaš kao mirovanje, mirovanje u pokretu.

U opštem požaru njegova kuća ostaje pošteđena, ne zato što je on bogobojažljiv, nego zato što mu je cilj da mu kuća ostane pošteđena.

Svet može jedino dobro da bude sagledan sa mesta sa kojeg je bio stvoren, jer samo tamo je kazano: i gledaj, on beše dobar, i samo odatle može biti osuđen i razoren.

Presudna odlika ovog sveta jeste njegova prolaznost. U tom smislu stoleća nimalo ne prednjače trenutačnom trenutku. Kontinuitet prolaznosti, dakle, ne nudi nikakvu utehu; da novi život cvate iz ruševina, dokazuje manje istrajnost života od istrajnosti smrti. Hoću li pa da se borim sa ovim svetom, moram da se oborim na njegovu presudnu odliku, dakle na njegovu prolaznost. Mogu li to ikako u ovom životu osim nadom i verovanjem?

Ti bi, dakle, da se boriš sa svetom, i to oružjem stvarnijim od nade i verovanja. Verovatno da takvo oružje postoji, ali ono je jedino pod određenim pretpostavkama dokučivo i upotrebljivo; najpre hoću da vidim da li ti ispunjavaš te pretpostavke.

Ispitaj, a ako i ne ispunjavam – možda ću moći da ih zadovoljim.

Svakako, ali ja ne mogu da ti pomognem u tome.

Možeš, znači, da mi pomogneš jedino ako sam već zadovoljio te pretpostavke.

Da. Zapravo uopšte ne mogu da ti pomognem, jer kad bi ti zadovoljavao te pretpostavke, već bi svime raspolagao.

Ako je tako, zašto si uopšte hteo da me ispitaš?

Ne da bih ti pokazao šta ti nedostaje, nego da ti ukažem da ti nešto nedostaje. Možda bih u tome i mogao da ti budem od koristi, jer ti, doduše, znaš da ti nešto nedostaje, ali u to ne veruješ.

Ti mi, znači, na moje prvobitno pitanje odgovaraš dokazom da sam to pitanje morao da postavim.

Nudim ti, u stvari, još nešto, a što ti, uslovljen svojim stavom, sad uopšte nisi u stanju da prepoznaš. Nudim ti dokaz da je prvobitno pitanje valjalo drukčije da postaviš.

Dakle, to znači ili da ne želiš ili da ne možeš da mi odgovoriš.

Tako je, to znači „da nećeš dobiti odgovor”.

A tu veru možeš da mi pružiš.

Ko jedino na budućnost brižno misli, manje je promišljen od onog ko samo o trenutku brine, jer on se čak i ne brine o trenutku, nego samo o njegovom trajanju.

Pronalasci izmiču ispred nas kao što obala izmiče ispred parobroda koji neprestano podrhtava od mašina u njemu. Pronalasci rade sve što je moguće da bude urađeno. Nije, recimo, pravo reći: avion ne leti poput ptice, ili: nikad nećemo biti u stanju da napravimo živu pticu. Sigurno je da nećemo, ali greška je na prigovoru: to je kao kad bismo od parobroda iziskivali da se, uprkos tome što je uzeo kurs po pravoj liniji, uvek iznova upućuje ka početnoj tački. Ptica ne može biti stvorena nekim prvobitnim činom, jer je već stvorena, da uvek iznova nastaje na osnovu prvog stvaralačkog čina, a nemoguće je provaliti u taj živi poredak stvoren na osnovu neke prvobitne neprekinute volje, tako kao što se u predanju kazuje da je prva žena bila, doduše, stvorena od rebra muškarca, ali da se to nikad više nije ponovilo, nego da se od tada muškarci uvek žene ćerkama drugih. Ali, metode i putevi stvaranja ptice – o čemu je reč – i aviona ne moraju se razlikovati, pa i tumačenje divljaka, koji brkaju puščani pucanj i prasak groma, može sadržavati određenu istinu.

Dokaz da smo prethodno živeli: ranije sam te već video, što je čudo predašnjeg vremena i, naposletku, svekolikog vremena.

Drač je davnašnja prepreka na putu. Ako hoćeš da nastaviš, on mora vatrom biti

uklonjen.

Ponovo stara borba s nekadašnjim divom. Dabome, on se ne bori, borim se jedino ja; on samo polegne po meni kao neki sluga po stolu u krčmi, skrsti ruke na mojim grudima i prisloni bradu na svoje ruke. Da li ću moći da izdržim taj teret?

U karavanseraju nikad nije bilo spavanja, tamo niko nije spavao; ali, ako tamo niko nije spavao, zašto se tamo išlo? Da bi se teglećim životinjama omogućilo da predahnu. Bilo je to samo mestašće, majušna oaza, ali karavanseraj ju je celu ispunjavao, a bio je, naravno, ogroman. Nekom strancu, barem je meni tako izgledalo, tamo je bilo nemogućno da se snađe. Za to je bio kriv i način kako je karavanseraj bio sagrađen. Stigli biste, na primer, u prvo dvorište iz kojeg su, na međusobnom rastojanju od desetak metara, dva polukružna luka vodila u drugo dvorište; prošli biste ispod jednog od ta dva luka i došli biste, umesto u neko novo, prostrano dvorište, kao što ste očekivali, na mali mračni prostor između zidova koji su se dizali do neba, gde bi se tek veoma visoko videle osvetljene sećije. Tad biste poverovali da ste, dakle, zalutali i hteli biste da se vratite u prvo dvorište, ali slučajno ne biste prošli ispod luka kroz koji ste došli, nego kroz onaj drugi, pored njega. Ali tad ne biste se, ipak, našli na prvom mestu, nego u nekom drugom, znatno prostranijem dvorištu, ispunjenom galamom, muzikom i životinjskom rikom. Dakle, zalutali ste, pa se opet upućujete u mračni prostor, i to kroz prvu lučnu kapiju. To nimalo nije pomoglo, jer se sad nalazite na drugom mestu i prinuđeni ste da se, dok prolazite kroz nekoliko dvorišta, raspitujete kako da ponovo dospete do prvog dvorišta koje je, zapravo, bilo samo na nekoliko koraka od vas. Nezgodno je bilo to što je prvo dvorište uvek bilo krcato; tamo jedva da ste mogli naći smeštaj. Gotovo je izgledalo kao da su konačište u prvom dvorištu zaposedali stalni gosti, ali to, ipak, nije moglo, u stvari, biti tako jer su tu konačili jedino karavani, i ko bi, uostalom, hteo ili mogao da živi u takvoj prljavštini i usred takve galame, a u maloj oazi nije bilo ničeg osim vode i bila je priličan broj milja udaljena od većih oaza. Dakle, ovde nije bilo nikog osim vlasnika karavanseraja i njegovih nameštenika, ko bi tu hteo da bude stalno nastanjen i da živi, ali uprkos tome što sam tamo bio nekoliko puta, nikad nisam ni video ni čuo vlasnika ni njegove nameštenike. Bilo bi i teško zamisliti da bi vlasnik, ako bi bio prisutan, dozvolio takav nered, pa čak nasilje koje se tamo uobičajeno odigravalo danju i noću. Imao sam, štaviše, utisak da je tamo vladao u tom trenu najjači karavan i onda bi ga, po njegovom odlasku, smenio drugi po snazi. Time, dabome, nije bilo sve objašnjeno. Velika ulazna kapija je, na primer, obično bila čvrsto zatvorena: otvoriti je karavanima koji su dolazili ili odlazili bio je uvek, unekoliko, svečani čin oko kojeg se moralo, u datim okolnostima, znatno potruditi. Karavani su često stajali napolju satima, na sunčevoj žezi, pre nego što bi bili pripušteni unutra. To je, doduše, bila očita samovolja, a kojoj se, ipak, nije mogao dokučiti razlog. Stajali biste, znači,

napolju i imali vremena da posmatrate dovratak stare kapije. Oko kapije su, poređani u dva-tri reda, u duborezu, bili anđeli koji su duvali u fanfare, pri čemu je jedan od tih instrumenata upravo s najviše tačke luka kapije strčao veoma duboko u sam ulazni deo kapije. Životinje su morale da budu uvek oprezno provedene oko instrumenta kako ne bi udarile u njega, i bilo je neobično da taj, naravno, divan rad, s obzirom na zapuštenost čitave građevine, nije bio čak ni oštećen. Može biti da je to bilo povezano sa [...]

Ko je jednom bio prividno mrtav, može o tome da priča užasne stvari, ali ne može ništa da kaže kako je posle smrti; on zapravo nije bio ništa bliži smrti od nekog drugog; u stvari je 'proživio' nešto posebno, a ovaj ne poseban, već običan život postao mu je zbog toga vredniji. Slično je sa svakim ko je nešto posebno proživio. Mojsije je, na primer, na Sinajskoj gori sigurno proživio nešto 'posebno', ali umesto da se tom posebnom preda, recimo poput nekog prividno umrlog, koji se ne javlja i ostaje da počiva u kovčegu, on je pobjegao sa Gore i, prirodno, imao šta da priča vrednog i voleo ljude, među koje je pobjegao, još i više nego ranije, i onda im žrtvovao svoj život, mogli bismo možda reći, u znak zahvalnosti. Ali, i od jednog i od drugog, i od onog ko se vratio iz prividne smrti i od Mojsija koji se vratio sa Gore, možemo prilično da naučimo, pri čemu, ipak, ono što je presudno ne možemo od njih da saznati, jer oni sami nisu (to) saznali. A da su to saznali, onda se ne bi više ni vraćali. Ali, ni mi nećemo to saznati. To je moguće ispitati u tome da, na primer, možemo želeti da proživimo doživljaj prividno mrtvog ili Mojsijev doživljaj prilikom obezbeđivanja silaska, 'prilikom sprovođa', da čak želimo sebi smrt, ali da nijednom ne bismo, u svojim mislima, hteli da mi, dok smo živi, ostanemo u kovčegu bez ikakve mogućnosti povratka ili na Sinajskoj gori...

(To zapravo nema ničeg zajedničkog sa strahom od smrti...)

O psihologiji

Da li je moguće misliti išta što ne pruža utehu? Ili čak išta što u sebi nema ni daška utehe? U tom slučaju bi izlaz bio da saznavanje kao takvo već jeste uteha. Mogao bi, dakle, da misliš ovako: moraš sebe da odstraniš i mogao bi sebe, ne krivotvo-reći to saznanje, da očuvaš zahvaljujući svesti da si to saznao. Onda to doista znači da si se izbavio iz močvare potezanjem za sopstvenu kosu. Ono što je u fizičkom svetu smešno, moguće je u duhovnom. U njemu ne važi nikakav zakon zemljine teže (anđeli ne lete, nisu ukinuli nekakvu zemljinu težu, samo mi, koji posmatramo iz zemaljskog sveta, ne znamo kako bismo o tome bolje mislili), što mi, svakako, ni-smo kadri da predstavimo sebi, ili se to da predstaviti tek na višem stepenu. Upore-đena, recimo, s mojim poznavanjem sopstvene sobe, kako je samo jedno moje sazna-vanje sebe. (Uveče.) Zašto? Nema posmatranja unutrašnjeg sveta kao što postoji po-smatranje spoljašnjeg sveta. Psihologija je u celini, verovatno, antropomorfizam, iz-vesno (nagrizanje) granica.

Psihologija je opisivanje odraza zemaljskog sveta na nebeskoj površi ili, tačnije, opisivanje odraza kakav mi, ispunjeni zemljom, sebi zamišljamo, jer odraza čak i nema, samo zemlju vidimo kuda god da se okrenemo.

Ne težim ja samoovladavanju.

Samoovladavanje znači hteti delovati na neko slučajno mesto beskonačnim zrač-njem svoje duhovne egzistencije. Takav krug moram da ocrtam oko sebe, da krenem na takav lutalački put, a to bolje umem da činim nedelatnim prostim zajazivanjem neizmernih kompleksa i sa sobom odnosim kući samo snaženje koje mi *e contrario* nudi taj pogled.

Kontemplacija i aktivnost imaju svoju prividnu istinu, ali tek aktivnost koju je kontemplacija isporučila ili, štaviše, aktivnost koja se vraća sebi jeste istina.

Ovde niko ne stvara više od duhovne mogućnosti svog života; sporedno je što to izgleda kao da radi zbog svoje prehrane, odeće itd., jer mu je upravo sa svakim vid-

ljivim zalogajem pružen i jedan nevidljivi, sa svakim vidljivim odelom i jedno nevidljivo, itd. To je svakom čoveku opravdanje. To izgleda kao da utemeljuje svoju egzistenciju naknadnim opravdanjima, ali to je samo psihološki odraz rukopisa u ogledalu – on istinski uspostavlja svoj život na svojim opravdanjima. Svaki čovek, naravno, mora biti kadar da opravda svoj život (ili svoju smrt, što je isto), i taj zadatak ne može da izbegne. Da li bismo uzdizanje putem pogleda.

Psihologija je čitanje nekog rukopisa pomoću ogledala, dakle naporna i, u pogledu sve usaglašenijih rezultata, plodonosna, iako se ništa doista nije dogodilo.

Gađenje posle preterano mnogo psihologije. Ako je neko sa dobrim nogama i baci se na psihologiju, za kratko vreme i po volji idući cik-cak može da prevale koliko ni na jednom drugom polju. [...]

Dok ti neko mačem zaseca u dušu, trudi se da gledaš mirno, da ne gubiš krv, da hladno poput kamena primaš hladnoću mača. Da putem uboda, posle uboda, postaneš neranjiv.

Neprimerenost predmeta omogućava da ne prepoznamo neprimerenost sredstva.

Iskazivanje ne znači, u osnovi, slabljenje ubeđenja – zbog čega ne bi ni trebalo jačikovati – nego slabost ubeđenja.

Vidimo da svi ljudi žive svoj život (ili okušavaju svoju smrt). To ne bi bilo moguće bez unutrašnjeg opravdanja, nijedan čovek ne može da živi neki neopravdani život. To nas zavodi ka mišljenju da čovek opravdavanjima utemeljuje svoj život [...]

Posmatrač duše nije u stanju da prodre u dušu, ali ipak postoji neka rubna crta na kojoj se on dodiruje sa dušom. Taj dodir omogućava saznanje da ni duša ništa ne zna o sebi. Mora, dakle, ostati nepoznata. To bi bilo tužno samo onda ako bi nešto drugo postojalo osim duše, ali ništa drugo ne postoji.

Kažeš da to ne razumeš. Pokušaj da razumeš time što ćeš ga nazvati bolest. To je jedan od mnogih pojavnih oblika bolesti za koji psihoanaliza veruje da ga je otkrila. Ja to ne zovem bolest, a na terapeutsku stranu psihoanalize gledam kao na bespomoćnu zabludu. Sve te tobožnje bolesti, koliko god izgledale tužno, jesu stvari vere, usidrenja čoveka, pogođenog nevoljom, u nekakvo materinsko tlo; tako pa i psiho-

analiza kao pratemelj religija ne nalazi ništa drugo nego ono na šta se temelje „bolesti” pojedinca, a danas, svakako, nedostaje religijska zajednica, sekte su mnogobrojne i poglavito su ograničene na pojedinačne osobe, ali možda se to samo tako pokazuje pogledu zapletenom u sadašnjost. Takva usidrenja, u stvarno tlo, nisu ipak neki pojedinačni čovekov posed, nego su prethodno obrazovana u njegovom biću i naknadno preobražavaju njegovo biće (kao i njegovo telo) nadalje u tom smeru. Da li hoćemo ovde da lečimo?

Rad kao radost nedostupna psiholozima.

Neke askete su najnezasićenije osobe – štrajkuju glađu na svim područjima života i time hoće da istovremeno postignu sledeće:

1) da im neki glas kaže: dovoljno je, dovoljno si gladovao, sad ti je dopušteno da jedeš kao i drugi, a to ti neće biti uračunato kao jedenje

2) isti glas bi trebalo istovremeno da kaže: do sada si dugo bio prisiljen da gladuješ, od sada ćeš gladovati sa zadovoljstvom, gladovanje će ti biti slađe od jela (ali, istovremeno, ti ćeš i stvarno da jedeš)

3) isti glas bi trebalo istovremeno da kaže: pobedio si svet, rasterećujem te od njega, i od jedenja i od gladovanja (ali, istovremeno, ti ćeš, naravno, i gladovati i jesti)

Njima se, uz to, pridružuje glas koji od davnina neprestano govori: doduše, ti ne gladuješ baš potpuno, ali imaš dobru volju, i to je dovoljno.

O zlu i đavolskom

Samo duhovni svet postoji, a onaj koji nazivamo čulnim, jeste zlo u duhovnom.

Jedno od najdelotvornijih sredstava kojima đavolsko zavodi, jeste pozivanje na borbu. Ona je poput borbe sa ženama, koja okončava u krevetu. ² Muževljeva istinska izvrđavanja, tačno shvaćena, nikad nisu vesela.

Posle izгона iz Raja, Adamova prva kućna životinja bila je zmija.

U Raju kao uvek: jedno je te isto ono što prouzrokuje greh i ono što ga saznaje. Čista savest jeste zlo koje je pobedonosno dotle da više ne smatra potrebnim ni onaj skok sleva nadesno.

„Ako..., moraš da umreš” znači: saznanje je istovremeno dve stvari: stepenik ka večnom životu i prepreka do njega. Budeš li hteo da, posle postignutog saznanja, dospeš do večnog života – a nećeš drugo moći nego da to hoćeš, jer saznanje je upravo to htenje – onda ćeš morati da razoriš sebe, prepreku, da bi sagrađio stepenik, koji je razaranje. Izgon iz Raja zato nije bio nikakav čin, nego zbivanje.

Đavolsko pokatkad poprima izgled dobrog ili se čak potpuno utelovljava u njemu. Ne zapazim li to, prirodno je da ću mu podleći, jer to dobro primamljivije je od istinskog. Ali, šta ako to zapazim? Ako me đavoli u lovačkoj hajci na mene u jagme u dobro, ako me, pipkajući me okolo vršcima prstiju kao odvratani predmet, valjanjem, bockanjem, gurkanjem, uteraju u dobro? Ako vidljive kandže dobrog posegnu za mnom? Odstupam za korak i meko i tužno tonem u zlo koje je sve vreme iza mene čekalo na moju odluku.

U stvari, čulni svet nije privid, nego je njegovo zlo ono koje, dabome, obrazuje čulni svet za naše oči.

Zlo je prozračenje čovekove svesti u određenim prelaznim stanjima.

Neutešni vidokrug zla – u saznavanju dobra i zla čovek veruje da vidi svoju jednakost s Bogom. Kao da prokletstvo ne pogoršava njegovu suštinu: svojim trbuhom će izmeriti dužinu puta.

Zlo nije bez iznenađenja. Odjednom se osvrne i kaže: „Pogrešno si me razumeo”, a to može doista i biti tako. Zlo se promiseće u tvoje usne, pušta da ga grizu tvoji zubi i, na sopstveno čuđenje, novim usnama – pređašnje ti nisu tako prilagodljivo ležale na čeljusti – izgovaraš dobru reč.

Zlo koje te opkoljava u polukrugu kao što obrva okružuje oko, prozračuje te do stanja nemoći da delaš. Dok spavaš, ono bdi nad tobom tako da čak ni najmanji pokret ne smeš da učiniš.

Okani se pomisli da pred zlom možeš imati tajne.

Saznaj sebe ne znači: Posmatraj sebe. *Posmatraj sebe* je reč od zmije. Ona znači: Učini sebe gospodarem svojih postupaka. Ali, pa ti si već gospodar svojih postupaka. Reč znači takođe: Ne upoznaj sebe! Razori sebe! – dakle, nešto zlo, i samo ako se veoma duboko nagneš, čuješ i svoje dobro, koje glasi: „Da sebe valja da učiniš onim što jesi.”

Jadikuješ zbog tišine, zbog bezizglednosti tišine, zida dobrog.

Zlo je ono što skreće.

Zlo zna za dobro, ali dobro ne zna za zlo.

Razgovor je sredstvo zla.

Kad smo zlo jednom prihvatili, ono više ne iziskuje da mu se veruje.

Skrivene misli s kojima prihvataš zlo u sebe nisu tvoje, nego su to misli zla.

Nevaljanost objekta može učiniti da previdimo nevaljanost sredstva.

Zlo je nebeska zvezda vodilja dobra.

Razoriti ovaj svet tek onda bi to bilo zadatak ako bi on, kao prvo, bio zao, tj. da protivreči našem razboru i, kao drugo, ako bismo mi bili u stanju da ga razorimo. Da razorimo ovaj svet, ne možemo, jer ga nismo izgradili kao nešto samostalno, nego smo zalutali u njega, štaviše: ovaj svet je naša zalutalost, a kao takav je on nešto nerazorivo, ili čak nešto što jedino svojim dovršavanjem može biti razoreno, nikako odricanjem od njega.

Za nas postoji dvojaka istina, onako kako je predstavljena: drvetom saznanja i drvetom života. Istina delatnog i istina onoga što miruje; u prvom slučaju, dobro se odeljuje od zla, a drugi nije ništa drugo nego dobro samo, pri čemu istina ne zna ni za dobro ni za zlo. Prva istina nam je zaista data, drugu naslućujemo. To je sumorno viđenje. Veselo viđenje jeste da prva istina pripada trenutku, druga večnosti, i stoga prva istina utrnjuje u svetlu druge.

Bio sam tako mlad i na najboljem putu, jer mladost ne ume da išta promaši.

Đavolstvo sveta se sastoji u tome da, doduše, mladost pobeđuje nad svim.

Čovekova osnovna slabost ne sastoji se, recimo, u tome da on ne može da pobeđi nego da ne može da iskoristi pobedu. Mladost pobeđuje sve, praprevaru, najskrivenije đavolstvo, ali nema toga ko bi bio kadar da se dočepa pobeđe, da je oživi, jer do trena kad bi se to moglo, mladost je već minula. Starost se više ni ne odvažuje da dotakne pobedu, a nova mladež, noseći se s novim napadom koji istog časa započinje, hoće svoju sopstvenu pobedu. Tako đavo biva, doduše, neprestano pobeđivan, ali nikad uništen.

O grehu, patnji, nadi i istinskom putu

Kad je trebalo da se ispovedim, nisam znao ništa da kažem. Sve brige su bile prošle, i viđen kroz poluotvorena kuhinjska vrata ležao je, radosno, spokojno, bez ikakvog treperenja, suncem obasjani trg. Prizvao sam u sećanje patnje iz skorašnjih dana, hteo sam da prodrem do njihovog zlog korenja, i to mi je bilo nemoguće, pa se nisam setio nijedne patnje i one nisu imale nikakvog korenja u meni. Ispovednikova pitanja sam jedva razumevao; da, razumevao sam reči, ali nisam bio u stanju, koliko god da sam se silno upinjao, da u njima razaberem ma i najmanju vezu sa mnom. Zamolio sam ga da ponovi neka pitanja, ali to nimalo nije pomagalo – bila su samo poput prividnih poznanika, za koje nas, kad ih sretnemo, pamćenje vara [...]

Protivrečje religija: Utemeljitelj je od zakonodavca preneo zakone, vernici treba te zakone da saopšte zakonodavcu.

Da li su religije dokaz o nemogućnosti pojedinca da bude trajno dobar? Utemeljitelj religije se luči iz Dobrog, utelovljuje sebe. Čini li on to zbog drugih ili zato što veruje da samo s drugima može ostati ono što je bio, jer on mora da razori „svet” kako ne bi morao da ga voli?

Dobro je, u izvesnom smislu, lišeno utehe.

Mučenici ne potcenjuju telo: oni ga puštaju da bude podignuto na krst, i u tome su saglasni sa svojim protivnicima.

Onaj ko veruje, nije u stanju da doživi čudo. Kad je dan, zvezde se ne mogu videti.

Ko čini čuda, kaže: ne mogu da ostavim zemlju.

Osećao je to na slepoočnici, kao što zid oseća vršak eksera pre nego što ovaj bude zakucan u njega. Dakle, nije to osećao.

Razdeliti verovanje tačno između sopstvenih reči i sopstvenih ubeđenja. Ne dopustiti da se ubeđenje izgubi u trenutku kad ga spoznajemo. Ne prenositi na reči odgovornost koja leži na ubeđenju. Ne dopustiti da ubeđenja budu pokradena pomoću reči. Još nije presudna saglasnost reči i ubeđenja, kao što to nije ni dobra vera. Zavisno od okolnosti, takve reči uvek mogu još da zasade ili iskopaju takva ubeđenja.

Mesija će doći kad je nesputani individualizam verovanja mogućan, a da niko ne uništi tu mogućnost, niko ne otrpi to uništenje, dakle kad se grobovi otvore. To je možda i hrišćansko učenje, ne samo u stvarnom ukazivanju na primer koji treba slediti, individualistički primer, nego i u simboličkom ukazivanju na uskrснуće posrednika u ljudima kao pojedincima.

Verovati znači: osloboditi ono neuništivo u sebi, ili tačnije: osloboditi sebe, ili tačnije: biti neuništiv, ili tačnije: biti.

Mesija će doći tek kad ne bude više potreban, doći će tek posle svog prispeća, neće doći poslednjeg dana, nego sutradan.

Pre nego što stupiš u svesveti hram, moraš da se izuješ, ali ne samo obuću da odložiš, nego sve, odeću u kojoj si putovao i prtljag, i svučješ samu nagost, i sve što je ispod nagosti, i sve što se skriva ispod nagosti, a onda i jezgro i jezgro jezgra, onda preostalo i onda ostatak i onda još sjaj neprolazne vatre. Tek tu vatru samu usisava svesveti hram i dopušta da ga ona usisa, nijedno se od to dvoje ne može tome odupreti.

Tri su moguće kazne za praroditeljski greh: najblaža, dogodila se, isterivanje iz Raja, druga, razaranje Raja, treća – a ona bi bila najužaslija kazna – presecanje drveća života i ostavljanje svega drugog nepromenjenim [...]

Patnja je pozitivan element ovog sveta, pa čak jedina veza između ovog sveta i onog što je pozitivno. Samo ovde je patnja – patnja. Ne tako kao da bi oni koji ovde pate, na nekom drugom mestu zbog ovog života trebalo da budu uzvišeni, nego tako da je ono što se u ovom životu naziva patnja, neizmenjeno i samo oslobođeno svoje suprotnosti, blaženstvo u nekom drugom svetu.³

Hristos, trenutak

Sve patnje koje nas okružuju, i mi moramo da propatimo. Hristos je patio za čovečanstvo, ali čovečanstvo mora da pati za Hrista. Svi mi nemamo jednako telo, ali imamo rašćenje, a ono nas provodi kroz sve bolove, u ovom ili onom vidu. Kao što se dete razvije kroz sve životne stadijume, do starosti i do smrti – i svaki stadijum, u osnovi, izgleda u žudnji ili strahu nedostižan prethodnom – tako se i mi razvijamo – podjednako duboko povezani sa čovečanstvom koliko sa sobom – kroz sve patnje ovog sveta. U tom okviru nema nikakvog mesta za pravednost, ali ni za strah od patnji ili za tumačenje patnje kao nečeg zasluženog.⁴

Naše spasenje je smrt, ali ne ova.

Religije se gube kao što se gube ljudi.

Posle ovostranog sveta ne dolazi onostrani svet, jer onostrani svet je večit, pa dakle ne može biti ni u kakvom vremenskom odnosu sa ovostranim svetom.

BalkanDownload.org

[O GREHU, PATNJI, NADI I ISTINSKOM PUTU]

Aforistička razmatranja⁵

1

Istinski put vodi po konopcu koji nije razapet visoko nego tik nad tlom. On je, izgleda, većma namenjen da sapliće nego da se po njemu hoda.

2

Sve ljudske pogreške jesu nestrpljenje, prevremeni prekid metodičnosti, prividno ograđivanje prividne stvari.

3

Dva su glavna ljudska greha, uz kojih se izvode svi ostali: nestrpljivost i nehaj. Iz Raja su isterani zbog nestrpljivosti, zbog nehaja se ne vraćaju u njega. Ali, možda postoji samo jedan glavni greh: nestrpljivost. Isterani su zbog nestrpljivosti, ne vraćaju se zbog nestrpljivosti.*

4

Mnoge seni preminulih bave se samo time da ližu talase reke mrtvih, jer ona dolazi od nas i još nema slan ukus naših mora. Reka se onda trza, okreće svoj tok u suprotni smer i otplavljuje mrtve natrag u život. Ali, oni su srećni, pevaju zahvalnice i miluju gnevnu reku.

5

Od izvesne tačke nema više povratka. Do te tačke valja dospeti.

6

Odlučan trenutak u ljudskom razvitku neprestano traje. Zato su u pravu revolucionarni duhovni pokreti koji sve predašnje proglašavaju za ništavno, jer se još ništa nije dogodilo.

Jedno od najdelotvornijih sredstava kojima đavolsko zavodi, jeste pozivanje na borbu. Ona je poput borbe sa ženama, koja okončava u krevetu.*

Neka smrdljiva kučka, koja je za života nakotila silan broj kučića, i čije telo je mestimično već počelo da truli, ali bila mi je sve u detinjstvu, verno me i stalno prati, a sebe nisam kadar da nateram da je udarim, nego čak, zazirući od njenog daha, odstupam nekoliko koraka od nje, pri čemu će me ona ipak, ako drugačije ne odlučim, pritisnuti u neki već vidljivi kutak uza zid, da bi tamo na meni i sa mnom potpuno sagnjila, ližući mi do samog kraja – ukazujući mi čast? – ruku svojim ucrvljalim i gnojavim jezikom.

A. je veoma uobražen, veruje da je daleko odmakao u dobru, pošto oseća da je, kao neki uvek primamljiv predmet, izložen sve većem broju iskušenja iz njemu dosad sasvim neznanih smerova. Ali, tačno objašnjenje jeste da je u njega ušao neki veliki đavo, kome se pridružuju mnogi manji da bi služili velikom.

Raznolikost pogleda koje možemo imati, recimo, o nekoj jabuci: pogled dečaćića koji mora da istegli vrat da bi makar malo ugledao jabuku na stolu i pogled domaćina koji uzima jabuku i slobodno je pruža drugaru za stolom.

Kad saznanje započne, prvi je njegov znak želja za umiranjem. Ovaj život izgleda nepodnošljiv, neki drugi nedohvatljiv. Ne stidimo se više što hoćemo da umremo, molimo da nas iz stare ćelije, koju mrzimo, presele u novu, koju ćemo tek naučiti da mrzimo. U tome deluje i ostatak verovanja da će, dok nas preseljavaju, Gospod slučajno naići hodnikom, pogledati zatvorenika i kazati: Ovog ne treba ponovo da zatvarate. On dolazi k meni.

Hodiš li po nekoj ravnici, nošen dobrom voljom da hodaš, a ipak koračajući unatrag, bila bi to očajnička stvar; ali, pošto se vereš uz okomiti obronak, onoliko okomit, recimo, koliko si i ti sam gledan odozdo, koračanje unatrag može biti izazvano takođe samo reljefom tla i ne moraš da očajavaš.*

15

Poput staze u jesen: tek što je počišćena, ponovo biva prekrivena suvim lišćem.

16

Kavez je pošao u potragu za pticom.

17

Na ovom mestu još nikad nisam bio: disanje je drugačije, pored njega zvezda sija blistavije od sunca.

18

Kad bi bilo moguće da sagradimo Vavilonsku kulu, ne penjući se na nju – izgradnja bi bila odobrena.

19

Ne dopusti da te zlo nagna da poveruješ da bi pred njim mogao da imaš tajne.

20

Leopardi su provalili u hram i posrkali sav talog iz žrtvenih vrčeva; to se neprestano ponavlja; naposljetku se na to može računati unapred i postaje deo obreda.

21

Tako čvrsto kao što ruka drži kamen. Ali, ona ga drži samo da bi ga što dalje hitnula. Ali i u tu daljinu vodi put.

22

35

Ti si zadatak. Nijednog učenika nadaleko i naširoko.

23

Od istinskog protivnika sliva se u tebe bezgranična srčanost.

24

Shvatiti sreću da tlo na kojem stojiš ne može biti veće od dve stope pod tobom.

25

Kako da se radujemo svetu osim ako mu ne prebegnemo.

26

Skrovišta su mnogobrojna, izbavljenje samo jedno, ali mogućnosti za izbavljenje opet onoliko koliko je skrovišta.*

Postoji cilj, a nikakvog puta; ono što nazivamo put jeste oklevanje.

27

Da činimo negativno, još nam je naloženo, a pozitivno, to nam je već dato.

28

Kad jednom prihvatimo zlo, ono više ne iziskuje da mu verujemo.

29

Skrivene misli sa kojima prihvataš zlo u sebi, nisu tvoje nego su od zla.

Životinja otima bič od gospodara i bičuje sebe da bi postala gospodar, a ne zna da je to samo fantazija izazvana novim čvorom na remenu gospodarevog biča.

30

Dobro, u izvesnom smislu, nije kadro da uteši.*

31

Ne težim da ovladam sobom. Ovladavanje sobom znači: hteti delovati na nekom slučajnom mestu beskrajnih zračenja moje duhovne egzistencije. Ali, moram li da oko sebe povlačim takve krugove, bolje da to činim nedelatno, u prosto zadivljenosti ogromnim kompleksima, i sa sobom uzmem samo okrepljenje koje taj prizor nudi *a contrario*.

32

Vrane tvrde da bi jedna jedina vrana mogla srušiti nebo. To je nesumnjivo, ali ništa ne dokazuje protiv neba, jer nebo upravo znači: nemogućnost vrana.

33

Mučenici ne potcenjuju telo, dopuštaju mu da se uzdigne na krst, i u tome su složni sa svojim protivnicima.*

34

Njegova iznurenost je iznurenost gladijatora posle borbe, a posao mu je bio da okreči kutak u jednoj od činovničkih prostorija.

35

Ne postoji Imati, samo Biti, samo Biti koje žudi za poslednjim dahom, za ugušenjem.

36

Ranije nisam shvatao zašto nisam dobijao nikakav odgovor na svoje pitanje, a danas ne shvatam kako sam mogao i da poverujem da mogu da pitam. Ali, nisam čak ni verovao, samo sam pitao.

37

Njegov odgovor na tvrdnju da on možda poseduje, ali da ne bivstvuje, sastojao se jedino od trepeta i damara srca.

38

Neko se čudio kako se on lako kreće putem ka večnosti; on se, naime, strmoglavljivao niz njega.

39

Zlu ne možemo plaćati u ratama – a to neprestano pokušavamo.

Zamislivo je da je Aleksandar Veliki, uprkos ratnim uspesima iz svoje mladosti, uprkos izvrsnoj vojsci koju je ustrojio, uprkos snagama usmerenim na promenu sveta, koje je u sebi osećao, zastao na Helespontu i nikad ga nije prešao, i to ne zbog straha, ne zbog neodlučnosti, ne zbog klonuća volje, nego zbog zemljine teže.

39a

Put je beskonačan, tu nema šta da se doda niti da se oduzme, a ipak svako tome još prilazi sa svojim detinjastim aršinom: „Još i ovaj aršin puta svakako moraš da predeš, i neće ti to biti zaboravljeno.”*

40

Samo naše poimanje vremena dopušta da to nazovemo Poslednji sud, a zapravo je to Preki sud.*

41

Utešno je što je nesrazmera stvari u svetu, izgleda, samo brojčana.

42

Na grudi oboriti glavu ispunjenu gađenjem i mržnjom.

43

Još se lovački kerovi igraju u dvorištu, ali im divljač neće umaći, koliko god već sad unezvereno jurila kroz šume.

44

Smešno si se u hamove opasao za ovaj svet.

45

Što više konja upregneš, utoliko brže krećeš – naime, ne da će biti istrgnut šip iz temelja, što je nemoguće, ali će remenje biti pokidano i eto nesputane radosne vožnje.

46

Reč „sein” u nemačkom jeziku znači dve stvari: biti i pripadati mu.

47

Bili su stavljeni pred izbor da postanu kraljevi ili kraljevi glasnici. Kao što je to kod dece, svi su hteli da budu glasnici. Zato postoje samo glasnici, hrle svetom i sami, pošto kraljeva nema, jedni drugima dovikuju poruke koje su otuda postale besmislene. Rado bi okončali svoj bedan život, ali se ne usuđuju zbog tog što su položili glasničku zakletvu.

48

Verovati u napredak ne znači verovati da se neki napredak već odigrao. To ne bi bilo verovanje.

49

A. je virtuoz, a nebo mu je za to svedok.

50

Čovek nije sposoban da živi bez trajnog poverenja u nešto neuništivo u sebi, pri čemu i to što je neuništivo, kao i poverenje, mogu ostati trajno skriveni od njega.

Jedna od mogućnosti da se izrazi ta skrivenost jeste vera u nekog ličnog boga.*

51

Posredovanje zmije je bilo potrebno: zlo može zavesti čoveka, ali ne i prometnuti se u čoveka.

52

U borbi između tebe i sveta sekundiraj svetu.*

53

Nikog ne smemo da obmanjujemo, pa ni svetu da ne kažemo da je pobedio.

54

Ne postoji ništa drugo osim duhovnog sveta; ono što nazivamo čulni svet jeste zlo u duhovnom, a ono što nazivamo zlim jeste samo nužnost u nekom trenutku našeg večitog razvitka.

Svet je moguće rastočiti pomoću veoma jake svetlosti. Pred slabim očima on biva čvrst, pred još slabijim dobija pesnice, pred još slabijim biva stidljiv i satire onog ko se usudi da ga pogleda.

55

Sve je obmana: tražiti najmanju meru prevara, ostati u uobičajenim granicama, tražiti najveću meru. U prvom slučaju, obmanjujemo dobro, time što hoćemo da ga suviše lako zaslužimo, a zlo, time što mu postavljamo odveć nepogodne uslove borbe. U drugom slučaju, obmanjujemo dobro time što mu čak, dakle, ne stremimo ni u zemnom svetu. U trećem slučaju, obmanjujemo dobro time što se najviše moguće udaljavamo od njega, a zlo, time što se nadamo da ćemo ga, silno ga veličajući, učiniti nemoćnim. Odavde, dakle, proizlazi da bi trebalo istaći drugi slučaj, jer dobro uvek obmanjujemo, a zlo, barem naoko, u ovom slučaju ne.

56

Postoje pitanja preko kojih ne bismo mogli da pređemo ako ih ne bismo po prirodi bili oslobođeni.

57

Za sve što ne spada u čulni svet, jezik može biti upotrebljen jedino na način nagoveštavanja, ali nikad, čak ni samo približno, na način poređenja, pošto on, saglasno čulnom svetu, govori jedino o posedovanju i njegovim odnosima.

58

Lažemo što je moguće manje samo kad lažemo što je moguće manje, a ne kad za to ima što je moguće manje prilike.*

59

Sagledan iz njega samog, neki ne suviše koracima istrošen stepenik tek je donekle jednoliko sklopljena drvenarija.*

60

Ko se odriče sveta, mora voleti sve ljude, jer se odriče i njihovog sveta. Zato on počinje da naslućuje istinsko ljudsko biće, koje može biti jedino voljeno i ništa drugo, uz pretpostavku da smo istorodni sa njim.

61

Ko u granicama sveta voli svog bližnjeg, ne postupa ni više ni manje neispravno od onog ko u granicama sveta voli sebe. Ostaje samo pitanje da li je ono prvo moguće.

62

Činjenica da ne postoji ništa drugo osim duhovnog sveta, uskraćuje nam nadu i pruža nam izvesnost.

63

Naša umetnost je jedan od načina da budemo zaslepljeni istinom: Svetlost koja izmiče na izobličenom licu istinita je, i ništa više.

64/65

Isterivanje iz Raja je u svom glavnom vidu večito: Naime, isterivanje iz Raja je, doduše, konačno, i život u svetu je neizbežan, ali večitost tog procesa, uprkos tome, čini mogućim da ne samo što možemo trajno da ostanemo u Raju nego da smo doista tamo trajno, svejedno da li ovde to znamo ili ne znamo.

66

On je slobodan i obezbeđen građanin zemlje, jer je na lancu dovoljno dugom da su mu nesputano pristupačna sva zemaljska prostranstva, a ipak dugom tek onoliko da ga ništa ne može istrgnuti preko granica zemlje. Ali, istovremeno, on je i slobodan i obezbeđen građanin neba jer je i na slično proračunatom nebeskom lancu. Sad, hoće li na zemlju, steže ga ogrlica neba, hoće li na nebo, zemaljska. I uprkos tome, sve mogućnosti su mu na raspolaganju i to oseća, pa se čak i protivi tome da celu tu stvar svede na neku grešku prilikom prvog ulančavanja.

67

On trči za činjenicama poput nekog početnika u klizanju, koji uz to vežba negde gde je zabranjeno.

68

Šta je veselije od vere u nekog kućnog boga!

69

Teorijski postoji jedna savršena mogućnost sreće: verovati u ono neuništivo u sebi, a ne težiti mu.

70/71

Neuništivo je jedno: to je svako pojedinačno ljudsko biće i, istovremeno, ono je svima zajedničko; otuda besprimerno nerazlučiva povezanost među ljudima.

72

U istom čoveku postoje saznanja koja, uz najveću mogućnu međusobnu različitost, ipak imaju isti objekat, tako da se opet mora jedino zaključiti da u istom čoveku postoje različiti subjekti.*

73

On ždere otpatke sa sopstvenog stola; zbog toga je neki trenutak duže sit od svih ostalih, ali se odučava od jedenja onog što je gore na stolu; ali, zbog toga onda nema više otpadaka.

74

Ako je ono što je u Raju trebalo da bude uništeno, bilo uništivo, onda ono nije bilo presudno; ah, ako je bilo neuništivo, onda živimo u lažnom verovanju.

75

Oprobaj se na čovečanstvu. Ono čini da sumnjičavci sumnjaju, a vernici veruju.*

76

Ovo osećanje: „ovde ne bacam sidro” i namah osetiti oko sebe kovitlavu bujicu koja te nosi.

Preokret. Vrebajući, plašljivo, sa nadom se odgovor šunja oko pitanja, očajnički traga po njegovom nepristupačnom licu, sledi ga po najbesmislenijim putevima, to jest po onima koji što je moguće više izbegavaju odgovor.

77

Druženje sa ljudima zavodi na samoposmatranje.

78

Duh se oslobađa tek kad prestaje da bude podrška.

79

Čulna ljubav nas vara u pogledu nebeske; ne bi to mogla sama, ali može to pošto je u njoj, nesvesno, elemenat nebeske ljubavi.

80

Istina je nedeljiva, dakle nije u stanju da sebe spozna; ko bi da je spozna, mora biti laž.*

81

Niko ne može da žudi za onim što mu, na kraju krajeva, šteti. Čini li nam se, ipak, da je tako kod pojedinaca – a možda nam se da je tako uvek čini – onda se to može objasniti time da neko u čoveku žudi za nečim što, doduše, ovom koristi, ali drugom nekom, tek upola pozvanom da sudi o tome slučaju, teško šteti. Da je čovek odmah, na početku, a ne tek tokom prosuđivanja, stao na stranu drugog nekog, prvi neko bi utrnulo i sa njim bi utrnula žudnja.

82

Zašto žalimo zbog iskonskog greha? Nismo zbog njega isterani iz Raja, nego zbog drveta života, da ne jedemo s njega.

83

Nismo grešni samo zato što smo jeli sa drveta saznanja, nego i zato nismo jeli sa drveta života. Grešno je stanje u kojem smo, bez obzira na krivicu.

84

Stvoreni smo da bismo živeli u Raju; Raju je bilo dosuđeno da nam služi. Ono što je nama bilo suđeno, promenjeno je; nije rečeno da li se to dogodilo i sa onim što je Raju bilo suđeno.

85

Zlo je zračenje ljudske svesti u određenim prelaznim položajima. Nije čulni svet zapravo privid, nego njegovo zlo koje, dabome, u našim očima sazda je čulni svet.

Počevši od iskonskog greha, po sposobnosti za saznanje dobra i zla mi smo suštinski jednaki; uprkos tome, baš u pogledu nje tražimo naše posebne prednosti. Ali, tek s one strane tog saznanja iskrsavaju istinske razlike. Privid da stvar stoji suprotno budi se na sledeći način: niko se ne može zadovoljiti jedino saznanjem, nego mora nastojati da dela u skladu sa njim. Ali, za to mu nije pridodata snaga, i otuda mora sebe da razgrađuje, čak i uz opasnost da time ipak neće pribaviti potrebnu snagu, ali ništa drugo mu ne preostaje osim tog poslednjeg pokušaja. (U tome i jeste smisao pretnje smrću koja je išla uz zabranu jedenja sa drveta saznanja; možda je to i iskonski smisao prirodne smrti.) A tog pokušaja se boji; radije bi opozvao saznanje dobra i zla (naziv „iskonski greh” vodi poreklo iz tog straha); ali, ono što se dogodilo ne može biti opozvano, nego samo zamućeno. U tu svrhu nastaju motivacije. Ceo svet ih je kreat, i ceo vidljivi svet možda čak nije ništa drugo doli motivacija čoveka, odavno željnog počinka, da na trenutak predahne. Naime, pokušaj da se krivotvori činjenica saznanja, da se saznanje tek učini cilj.

Vera kao sečivo giljotine, tako teško, tako lako.

Smrt je pred nama, recimo, kao slika Aleksandrovog vojevanja na zidu učionice. Stvar je u tome da putem svojih dela u ovom životu potamnimo ili čak izbrišemo sliku.

Dve mogućnosti: učiniti sebe beskrajno malim ili to biti. Prvo je dovršenost, dakle neaktivnost; drugo je početak, dakle akcija.*

Za izbegavanje zbrke oko reči: ono što treba da bude aktivno uništeno, mora pre toga biti čvrsto držano; ono što se drobi, drobi se, ali ne može biti uništeno.*

Prvo obožavanje idola bilo je, svakako, strah od stvari, ali i, s tim povezan, strah od nužnosti stvari i, s tim povezan, strah od odgovornosti za stvari. Ova odgovornost je izgledala tako neizmerna da se niko čak nije usuđivao da je pripiše jednom jedinom vanljudskom biću, jer ni posredovanjem samo jednog bića ljudska odgovornost nije bila još dovoljno olakšana, saobraćanje sa samo jednim bićem bilo bi još odveć izmrljano odgovornošću, i stoga je svakoj stvari pridana odgovornost za sebe samu, pa je na to tim stvarima dodata i srazmerna odgovornost za čoveka.

93

Nijednom više psihologija!

94

Dva zadatka za početak života: sve više ograničavati svoj krug i redovno proveravati nisi li se prikrio negde izvan svog kruga.

95

Zlo je ponekad, znali to ili ne znali, u ruci poput neke alatke, pa ga možemo, ako nam je volja, bez pogovora odložiti na stranu.*

96

Radosti ovog života nisu od njega, nego od našeg straha pred uspinjanjem u neki viši život; muke ovog života nisu od njega, nego od našeg samomučenja zbog rečenog straha.

97

Samo ovde je patnja – patnja. Ne tako kao da bi oni koji ovde pate, na nekom drugom mestu zbog ovog života trebalo da budu uzvišeni, nego tako da je ono što se u ovom životu naziva patnja, neizmenjeno i samo oslobođeno svoje suprotnosti, blaženstvo u nekom drugom svetu.

98

Predstava o beskrajnom rasponu i obilju kosmosa proističe iz krajnjeg mešanja

napornog stvaranja i nesputanog samoodređivanja.

99

Koliko nas više od najnepopustljivijeg ubeđenja o našem sadašnjem grešnom stanju pritiska čak i najkrhkije ubeđenje o nekadašnjem večitom opravdanju naše zavisnosti od vremena. Tek snaga u podnošenju ovog drugog ubeđenja, koje u svojoj čistoti potpuno obuhvata ono prvo, jeste mera verovanja.

Mnogi smatraju da se, pored velike prvobitne obmane, u svakom slučaju naročito za njih još namešta neka mala posebna obmana, i da, dakle, kad se na pozornici igra neki ljubavni komad, glumica upućuje, osim lažljivog osmeha namenjenom ljubavniku iz komada, još i neki naročito lukav osmeh sasvim određenom gledaocu na poslednjoj galeriji. To znači ići predaleko.

100

Može postojati znanje o đavolskom, ali ne i verovanje u đavolsko, jer đavolskog nema više od onoliko koliko postoji.

101

Greh nastupa uvek otvoreno i odmah se da uočiti čulima. On se kreće na svom korenju i ne moramo da ga čupamo.

102

Sve patnje koje nas okružuju, i mi moramo da propatimo. Svi mi nemamo jednako telo, ali imamo rašćenje, a ono nas provodi kroz sve bolove, u ovom ili onom vidu. Kao što se dete razvije kroz sve životne stadijume, do starosti i do smrti (i svaki stadijum izgleda, u osnovi, u žudnji ili strahu nedostižan prethodnom), tako se i mi razvijamo (podjednako duboko povezani sa čovečanstvom koliko sa sobom) kroz sve patnje ovog sveta. U tom okviru nema nikakvog mesta za pravednost, ali ni za strah od patnji ili za tumačenje patnje kao nečeg zasluženog.

103

Možeš da se uzdržiš od patnji u svetu; to ti je prepušteno i kako godi tvojoj prirodi; ali, možda je upravo to uzdržavanje jedina patnja koju bi mogao da izbegneš.

Čovek ima slobodnu volju, i to trojako:

Prvo, bio je slobodan kad je hteo ovaj život, a sad to, dabome, ne može više da opozove, jer nije više onaj kad je to hteo, osim utoliko što ipak sprovodi svoju tadašnju volju time što živi.

Drugo, slobodan je po tome što može da bira put tog života i kako će njime da ide.

Treće, slobodan je po tome što, kao onaj koji će jednom opet postojati, ima volju da pod svakim uslovom ide kroz život i na taj način dospe do sebe, i to putem koji, doduše, može biti izabran, ali je, u svakom slučaju, tako lavirintski da ne zaobilazi nijedno mestašce u ovom životu.

To je trojakost slobodne volje, ali ta tri načina, pošto su istovremena, takođe su jedan jedini način i u osnovi su do te mere jedan jedini da on ne ostavlja nikakvog mesta za neku volju, niti slobodnu niti neslobodnu.

Sredstvo kojim svet zavodi, kao i znak jamstva da je ovaj svet samo prelaz, jesu isto. S pravom, jer samo tako je ovaj svet kadar da nas zavodi, a to je saglasno sa istinom. Ali, najgore je što posle uspešnog zavođenja zaboravljamo jamstvo i tako nas, zapravo, dobro namami u zlo, pogled žene u njen krevet.

Skrušenost nudi svakom, pa i samotnom beznadniku, najsnažniji odnos prema bliskim ljudima, i to bez odlaganja, ali samo, dabome, kad je skrušenost potpuna i trajna. Ona je za to sposobna, jer je istinski jezik molitve, istovremeno obožavanje i najčvršće vezivanje. Odnos prema bliskim ljudima jeste molitveni odnos, a odnos prema sebi – odnos stremljenja; iz molitve se izvlači snaga za stremljenje.

Možeš li zar da poznaješ nešto drugo osim obmane? Bude li obmana jednom uništena, ne smeš da pogledaš tamo ili ćeš se pretvoriti u stub soli.

Svi su veoma ljubazni prema A., onako, recimo, kao što neki izvrstan bilijarski sto pokušavamo da brižljivo očuvamo čak i od dobrih igrača, sve dok ne dođe veliki

igrač koji strogo ispituje sto, ne trpi nikakvo prethodno oštećenje, ali onda, kad krene lično da igra, najbezobzirnije divlja po njemu.

108

„A onda se vratio svom poslu kao da se ništa nije bilo dogodilo.” To je napomena koja nam je dobro poznata iz nerazgovetnog obilja starih priča, mada se možda ne nalazi ni u jednoj.

109

„Ne možemo reći da nam nedostaje verovanje. Čak i prosta činjenica da živimo ne može biti iscrpljena u svojoj vrednosti u pogledu verovanja.”

„Ima li tu neke vrednosti u pogledu verovanja? Ne možemo ipak da ne živimo.”

„Baš u tome 'ne možemo ipak' skriva se mahnita snaga verovanja; u tom poricanju ona poprima oblik.”

Nije neophodno da iziđeš iz kuće. Ostani za svojim stolom i oslušuj. Nemoj ni da oslušuješ, samo čekaj. Nemoj čak ni da čekaš, budi potpuno tih i sam. Svet će ti se ponuditi da mu skineš obrazinu, ništa drugo ne može, u zanosu će se izvijati pred tobom.

Skica za autobiografiju i srodne pomisli

sa dnevnim zapisima kojih nema u *Dnevnici*

Svaki čovek je osoben i snagom svoje osobenosti pozvan da deluje, ali on mora da uživa u svojoj osobenosti. Onoliko koliko sam ja iskusio, i u školi i kod kuće radili su na tome da izbrišu osobenost. Time je bio olakšan posao vaspitanja, ali bio je i život olakšan detetu; dabome, pre toga je ono moralo to da plati bolom koja je bila izazvana prinudom. Nikada nećete, recimo, moći da nekom dečaku, koji je uveče usred čitanja neke uzbudljive povesti, putem dokazivanja ograničenim naprosto samo na njega, učinite shvatljivim da mora da prekine čitanje i ide na spavanje. Kad bi mi, u takvom slučaju, rekli otprilike da je već dockan, da kvarim svoj vid, da ću ujutro biti sanjiv i neću biti kadar da ustanem, da loša, glupa povest nije vredna toga, onda to, doduše, nisam mogao izričito da osporim, ali nisam mogao, zapravo, samo zato što sve to nije bilo ni na domaku granici počevši od koje bi o tome bilo vredno razmišljati. Jer, sve je bilo beskrajno ili uronjeno u neodređenost dotle da je bilo izjednačeno s beskrajnim, vreme je bilo beskrajno, pa dakle nije moglo biti suviše dockan, moj vid je bio beskrajan, pa ga, dakle, nisam mogao pokvariti, čak je i noć bila beskrajna, pa dakle nije trebalo brinuti zbog ranog ustajanja, a među knjigama nisam pravio razliku po tome da li su glupe ili pametne, nego po tome da li su me zanele ili nisu, a ova me je zanela. Sve to nisam mogao da izrazim tako, ali ishod je, ipak, bio da bi me molbe da mi bude dozvoljeno da nastavim sa čitanjem zamorile ili bih odlučio da, i bez dopuštenja, nastavim sa čitanjem. To je bila moja osobenost. Gušili bi je tako što bi utrnuli svetiljku i ostavljali me bez svetlosti; kao objašnjenje bi mi bilo rečeno: svi idu na spavanje, stoga i ti moraš da ideš na spavanje. To mi je bilo očigledno i morao sam u to da verujem, uprkos tome što je bilo neshvatljivo. Niko ne bi sproveo toliko reformi koliko bi deca. Ali bez obzira na to gušenje, koje u izvesnom smislu zaslužuje da bude priznato, u njemu je, kao bezmalo svuda, ipak ostajala neka bodlja koju nikakvo pozivanje na opšte postupanje nije moglo tek tako da otupi. I dalje sam se držao verovanja da upravo svečeri niko na svetu ne bi tako rado čitao kao ja. Ono, barem tog trenutka, nije moglo biti pobijeno nikakvim pozivanjem na opšte postupanje, tim manje što sam video da da baš i ne veruju u moje nesavladivo zadovoljstvo u čitanju. Tek postepeno i znatno kasnije, možda već tokom slabljenja svog zadovoljstva, počeo sam nekako da verujem da mnogi dele jednako zadovoljstvo u čitanju, ali se ipak savlađuju. U ono vreme sam, međutim, osećao samo nepravdu

koja mi je bila činjena, pa sam tužan odlazio na spavanje i u meni se začinjala mržnja koja obeležava moj život u porodici i, počevši od toga, u izvesnom smislu, ceo moj život. Zabrana čitanja je, doduše, samo jedan od primera, ali značajan, jer je ta zabrana sezala duboko. Moja osobenost nije bila prihvaćena; ali, pošto sam je ja osećao, morao sam – u tome veoma osetljiv i uvek podozriv – da u takvom postupanju sa mnom prepoznam neku osudu. Ako su već osuđivali tu otvorenu, videlu izloženu osobenost, koliko li su još rđavije morale biti osobenosti koje sam držao skrivene duboko u sebi, budući da sam u njima i sam prepoznavao neku malu nepravdu. Uveče bih, na primer, čitao mada još nisam naučio školske zadatke za sledeći dan. To je kao zanemarivanje obaveza možda bilo nešto veoma rđavo, ali po meni nije zasluživalo apsolutnu osudu, nego samo relativnu. S obzirom na ovu, međutim, taj nehat nije bio ništa gori od dugog čitanja kao takvog, posebno zato što su njegove posledice bile veoma ograničene mojim priličnim strahom od škole i autoriteta; ono što bih tu i tamo propustio zbog čitanja, lako bih nadoknadio ujutro ili u školi zahvaljujući svojoj pamćenju, u to doba veoma dobrim pamćenjem. Ali, glavna stvar je bila u tome što sam osudu, kojoj je bila izložena moja osobenost da se predajem dugom čitanju, tad sopstvenim sredstvima preneo na skrivenu osobenost da zanemarujem obaveze i time dospem do najpotištenijeg ishoda. Bilo je to kao kad je neko, samo radi upozorenja, taknut bičem, koji ne treba da izazove nikakvu bol, ali taj dohvati pletivo biča, raščija ga, uvuče u sebe pojedinačne niti i krene da sam, po sopstvenom planu, sebe iznutra bode i povređuje, dok tuđa ruka i dalje mirno počiva na dršci biča. Ali ako tada i nisam, u takvim slučajevima, sebe još teško kažnjavao, ipak je, kako god, sigurno da iz svojih osobenosti nisam izvukao onaj pravi dobitak koji se, konačno, ispoljava u trajnom samopouzdanju. Štaviše je posledica iskazivanja neke osobenosti bila u tome da sam ili mrzeo tlačitelja ili nisam priznavao prisustvo osobenosti; dakle, dve posledice koje su umele da se spregnu na neki lažljiv način. Ako bih, pak, skrivao neku od osobenosti, onda bi posledica bila da sam mrzeo sebe ili svoju sudbinu, pa na sebe gledao kao na rđavog ili prokletog. Odnos između te dve grupe osobenosti tokom godina se spolja prilično menjao. Ranije ispoljene osobenosti bivale su sve izrazitije što sam bio sve bliži meni dostupnom životu. Ali, to mi nije donelo spasenje, pošto se time množina onog što sam tajio nije smanjivala; istančano posmatranje otkrivalo je da sve nikad ne bi moglo biti priznato, pa čak i na oko potpuna priznanja iz ranijeg doba docnije su još pokazivala svoje korenje duboko u meni. Čak da toga i nije bilo, pri rasklimavanju celokupne psihičke strukture, kroz šta sam prošao bez odlučnijih slomova, samo jedna od skrivenih osobenosti bila je dovoljna da me dotle potrese da nikako nisam uspevao da se održim, bez obzira na svoju prilagodljivost u drugim okolnostima. Ali, još gore. Čak i ako ne bih u sebi zadržao nijednu tajnu, nego ih sve odbacio daleko od sebe da ostanem potpuno čist, u sledećem trenutku već bih bio ponovo ispunjen starom pometnjom, jer tajna, po meni, nije bila potpuno priznata i odvaguta, i usled toga bi mi, zahvaljujući opštem postupanju, bila ponovo

vraćena i naložena. To nije bilo nikakvo zavaravanje, nego samo poseban oblik saznanja da se, u najmanju ruku dok smo živi, niko ne može osloboditi onoga što jeste. Kad neko, recimo, priznaje prijatelju da je škrt, onda se on za taj trenutak spram prijatelja, dakle merodavnog sudije, naoko iskupio od škrtosti. Za taj trenutak je takođe svejedno kako to prijatelj prima, naime da li pobija prisustvo škrtosti ili savetuje kako je moguće osloboditi se škrtosti ili čak brani škrtost. Možda nimalo ne bi bilo presudno ni da li prijatelj, poveden priznanjem, raskida prijateljstvo. Presudno je, štaviše, da je čovek, možda ne kao pokajni nego kao časni grešnik, poverio svoju tajnu ljudima i otuda se nada da će tako opet zadobiti dobro i, što je najvažnije, nespuntano detinjstvo. Ali, on je zadobio samo kratkotrajnu ludost i mnogo predstojeće gorčine. Jer, negde na stolu, između škrtice i prijatelja, leži novac, koji je škrtica po sebi prisiljen da prisvoji i već ga se što brže maša rukom. Na pola puta priznanje deluje, doduše, sve slabije, ali još iskupljujuće; kad je pola puta pređeno, ne deluje više ni iskupljujuće, nego onda samo osvetljava ruku koja se sve brže ispruža. Priznanja koja deluju, mogućna su jedino pre ili posle čina; čin ne dopušta da išta postoji pored njega – za ruku koja grabljivo prikuplja novac ne postoji iskupljenje rečima ili kajanjem: ili čin, dakle ruka, moraju biti poništeni ili se mora predati škrtosti [...]

Odonda sam gajio izvestan prezir prema sebi. Ali, to se događalo tek tu i tamo, pokatkad, sa dugim pauzama između, dovoljno dugim da bih ga zaboravio. Bilo je, osim toga, nekih manjih stvari, koje su se svakako događale i drugima i kod njih nisu značile ništa ozbiljno, recimo začuđenost pred sopstvenim likom u ogledalu, ili pred odrazom zatiljka u ogledalu, ili čitave figure kad iznenada prođete ulicom pored nekog ogledala.

[Iz neobjavljenih rukopisa u velikim sveskama, 1922]

Nije to lenjost, niti zla volja, ni nespretnost – iako ima ponečeg od svega toga, jer „gamad se ne rađa ni iz čega” – što čini da sve promašujem ili da nijednom ne promašim: ne ide mi ni porodični život, ni prijateljstvo, ni brak, ni posao, ni književnost, nego je u pitanju nedostatak tla, vazduha, naredbe. Moj zadatak je da to stvorim, ne tako što potom mogu da nadoknadim propušteno, nego tako što ne bih ništa propustio, jer zadatak je podjednako dobar kao i svaki drugi. On je, štaviše, najizvorniji zadatak ili je barem njegov odsjaj, kao kad se neko uspinje na planinski vrh, gde je vazduh proređen, i najednom stupi u sjaj udaljenog sunca. To nije, takođe, ni neki izuzetan zadatak; svakako je već često bio postavljan, a da li baš u takvom obliku, svakako da ne znam. Koliko znam, sa sobom nisam poneo baš nijednu jedinu pretpostavku života, nego jedino opštu ljudsku slabost, i uz čiju sam se pomoć – u tom po-

gledu je ona gorostasna snaga – krepko poduvatio negativne strane svog vremena, koja mi je veoma blizu i s kojom nikad nisam imao prava da se hvatam u koštac nego samo da je zastupam u izvesnom vidu; nisam imao ni ikakav nasleđeni udeo u najneznatnijoj pozitivnoj, kao ni u krajnje negativnoj strani koja se promiseće u pozitivnu. Nisam poput Kjerkegora, dabome već klonulom rukom hrišćanstva, bio uveden u život, niti sam poput cionista uspeo još da se dohvatim poslednjeg peša jevrejskog molitvenog plašta pre nego što odleti. Ja sam kraj ili početak.

[...] zazirao sam od ogledala, jer su me, po mom mišljenju, prikazivala u neizbežnoj ružnoći, koja osim toga nije ni mogla biti odražena verno, pošto da sam doista tako izgledao, morao bih na sebe svraćati veću pažnju [...]

[2. januar 1912]

Svakad najpre uhvatiti daha od bujice sujete i samodopadljivosti. Orgija prilikom čitanja pripovetke u *Jevrejinu*.⁶ Poput veverice u kavezu, radost kretanja, očajavanje zbog skučenosti, sluđenost od trajanja, osećaj jada pred spokojem izdvojenosti. Sve to odjednom i, istovremeno, naizmenično, još u kaljuzi kraja – neka radost zbog sunčevih zraka.

Osećanje potpune bespomoćnosti.

Šta te tešnje povezuje sa ovim čvrsto omeđenim, rečitim, munjevitim telima nego ma sa kojom drugom stvari, recimo sa držaljem s perom u tvojoj ruci?

[30. oktobar 1921]

Uz Balzakov štap za šetnju: Lomim sve prepreke. Uz moj: Sve prepreke me lome. Zajedničko je to „sve”.

[Krajem 1922]

Ništa me ne zadržava.

Vrata i prozori otvoreni ulice široke i puste [...]

Što dodirnem, raspada se [...]

Pokatkad verujem da ću sve svoje prošle i buduće grehe iskupiti bolovima u kostima kad se svečeri ili čak izjutra, posle noćne smene, vraćam kući iz fabrike mašina.

Nemam dovoljno snage za taj posao, i to već odavno znam, a ipak ništa ne menjam.

Za mene je put do bližnjeg veoma dug.

Evo me na goletnom komadu tla. Ne znam zašto nisam bio smešten u neku bolju zemlju. Nisam li vredan toga? Ne bi se to moglo reći. Nijedan grm neće nigde moći izrasti bogatiji od mene.

1) Presudna misao se mučeci probila kroz bolove, uvećavajući mučenje i nimalo ne pomažući. Kao kad bi u kući koja gori najzad, po prvi put, bilo postavljeno osnovno arhitektonsko pitanje.

2) Mogao sam da umrem, nisam mogao da izdržim bolove, i u pokušaju da ih izbegnem, naprosto sam ih uvećavao; mogao sam da se predam umiranju, ali ne patnji, za šta mi je nedostajalo duševno kretanje – to je kao kad je sve spakovano, pa se remenje još jednom, uz muku, zateže, a da se na put ipak ne polazi. Najgori su bolovi od kojih se ne umire.

Volim je i ne mogu sa njom da razgovaram, uhodim je da je ne bih sreo.

Voleo sam devojkicu koja je i mene volela, ali morao sam da je ostavim.

Zašto?

Ne znam. Bilo je to kao da je okružena oružnicima koji su koplja držali napolje uperena. I kad bih joj se približio, naleteo bih na šiljke, bivao ranjen i morao da uzmaknem. Mnogo sam stradavao.

Da li je za to devojkica bila imalo kriva?

Ne verujem, ili sam čak siguran da nije. Poređenje od maločas nije bilo potpuno, pošto sam i ja bio okružen oružnicima koji su koplja držali okrenuta unutra, naime prema meni. Kad god bih se primaknuo devojkici, naleteo bih najpre na koplja svojih oružnika i već tu je moje napredovanje bilo zaustavljeno. Možda do devojkicinih oružnika nikad nisam ni dospeo, pa ako bi trebalo da sam i dopro, onda to već krvareći od svojih kopalja i bez svesti.

Da li je devojkica ostala sama?

Ne, neko drugi je prodro do nje, lako i ničim sprečavan. Iscrpljen sopstvenim nastojanjima, gledao sam na to onako ravnodušno kao da sam vazduh kroz koji su njihova lica nalegla jedno na drugo u prvom poljupecu.

19. II [19]17.

Danas čitao *Hermana i Doroteju*,⁷ ponešto iz Rihterovih uspomena,⁸ gledao njegove slike i, konačno, pročitao jedan od prizora iz Hauptmanove *Grizelde*.⁹ Na trenutak sam, do sledećeg časa, drugi čovek. Svi izgledi su, doduše, magloviti kao uvek, ali slike su drugačije maglovite. U teške čizme koje sam danas obuo prvi put (prvo-bitno su bile namenjene za služenje vojske) udenut je drugi čovek.

U slučaju da mi predstoji skorašnja smrt ili da će mi se desiti da budem potpuno onespoboljen za život – a ta mogućnost je prilična, pošto sam tokom protekle dve noći silno iskašljavao krv – smeo bih da kažem da sam se sam rastrgao. Kad bi mi ranije, u divljim, ali praznim pretnjama, otac čak rekao „rastrgnuću te kao ribu”, a da me zapravo nije ni dirnuo prstom, sad se ta pretnja ostvaruje nezavisno od njega. Svet – F[elice] je samo njegova predstavica – i moje Ja, u nerešenom sporu, rastržu mi telo.

Ma šta god me izvlačilo između dva mlinska kamena koji me, inače, satiru – osećam to, uz pretpostavku da mi to ne nanosi suviše fizičkog bola, kao blagodet.

Dokle god sam bio zdrav, niko nije mario za mene. To mi je čak pretežno i odgovaralo, i ne bih sad da se naknadno žalim zbog toga, hoću samo da istaknem razliku: tek što sam se razboleo, krenule su bolesničke posete, odvijaju se skoro bez prekida i do danas nisu prestale.

20. avgust [19]16.

Kako me ta ludost nenadano ponovo obuzima; to se zbiva uvek kad mi donekle poraste poverenje u moje zdravstveno stanje, kao što se to zbilo prekjuche posle posete dr Milštajnu.

Ostati čedan | Biti oženjen

Neženja | Muž

Ostajem čedan | Čedan?

Sve svoje snage držim sabrane | Ostaješ izvan sklopa stvari, bivaš luda, letiš onako kao te vetar nosi na sve strane, ali ne dospevaš daleko, iz krvotoka ljudskog života crpim svu snagu koja mi je uopšte na domaku

Samo za sebe odgovoran | Utoliko više si sluđen sobom (Grilparcer, Flober)

Bez briga, usredsređenost na rad: Pošto rastem na snagama, više nosim. Ali, u tome je izvesna istina | Muž, uteha

Zubi, na njima ne radim | Dete, majka i sestre

Neznatna životna snaga, promašeno vaspitanje, neženstvo, proizvode skeptika, ali ne obavezno, jer da bi spasao skepsu poneki skeptik se ženi, barem u ideji i biva ver-nik.

18. okt. [19]17.

Strah od noći, strah od ne-noći.

25. [oktobar 1917]

tužan nervozan fizički nimalo dobro. Strah od Praga, u postelji.

8. [decembar 1917]

Krevet, začepjenost creva, bol u leđima, razdražujuće veče, mačka u sobi, svađa.

19. [decembar 1917]

Juče najava F[elicine] posete, danas samcit u svojoj sobi u kojoj se peć dimi, u Carh sa Natanom Štajnom, gde on seljanki priča da je svet pozornica.

31. [januar 1918]

Rad u bašti, bezizglednost.

4. [februar 1918]

Dugo ležao, besanost, sve svesniji borbe.

9. [februar 1918]

Bezvetrica tokom nekih dana, galama novoprispelih dok im naši istrčavaju iz kuća u susret da ih pozdrave, tu i tamo kače se zastave, poneko hita u podrum po vino, s jednog prozora pada ruža na pločnik, svi nestrpljivi, čamci udaraju o obalu dok ih stotine ruku istovremeno pridržava, strani muškarci pogleduju naokolo i uspi-nju se na potpuno obasjani trg.

23. [februar 1918]

nenapisano pismo

Žena, rečeno možda još zaoštrenije: brak, predstavnik je života s kojim valja da se suočiš. Sredstvo zavođenja ovog sveta, kao i znak koji zajamčuje da je ovaj svet samo prelaz, jesu isto.

S pravom, jer samo tako bi svet mogao da nas zavede i to odgovara istini. Loše je jedino da, posle uspešnog zavođenja, zaboravljamo na jamstvo i tako, zapravo, dobro biva namamljeno u zlo kao što nas pogled žene namamljuje u njenu postelju.

Ni u jednoj prilici on nije dovoljno pripremljen, ali zbog toga ne može sebi nimalo da prebacuje, jer otkud bi u ovom životu, koji tako mučiteljski u svakom trenutku iziskuje da budete pripremljeni, bilo vremena da se pripremite, pa čak i ako bi vremena bilo, zar biste mogli da se pripremite pre nego što ste i upoznati sa zadatkom, tj. da li biste uopšte mogli da prebrodite neki prirodan, a ne samo neki veštački ustrojen zadatak? Otuda je on već i odavno pod točkovima, na šta je, čudnovato ali utešno, bio najmanje pripremljen.

Pronašao je arhimedovsku tačku, ali ju je iskoristio protiv sebe; očevidno, bilo mu je dato da je pronade jedino pod tim uslovom.

Nije ni odvažan ni lakouman. Ali, nije ni plašljiv. Slobodan život ga ne bi plašio. Takav mu život, eto, nije dat, ali ni zbog toga ne brine, kao što se ni za sebe uopšte ne brine. Ali, postoji njemu sasvim nepoznat neko koji se za njega, samo za njega, mnogo i stalno brine. Te brige Nekog, koje su zbog njega, stvaraju mu ponekad, u mirnim časima, mučnu glavobolju.

Živi u raštrkanosti. Njegovi elementi, ta slobodna živa horda, obilaze po svetu. I samo zato što i njegova soba spada u svet, on je ponekad viđa u daljini. Kako da za nju snosi odgovornost? Znači li to još odgovornost?

Sve; čak i najobičnije, recimo da bude uslužen u nekom restoranu, mora za sebe da izbori tek uz pomoć policije. To oduzima životu svu ugodnost.

On razume da na svetu ima straha, žalosti i pustoši, ali i to razume samo utoliko ukoliko su to nerazgovetna opšta osećanja koja ne dospevaju do površine. Sva druga osećanja odriče, smatrajući da se samo tako nazivaju, a da su zapravo privid, bajka, odraz iskustva i pamćenja. Kako bi moglo biti drugačije, misli, budući da naša osećanja ipak nikad i ne mogu da dospeju do stvarnih zbivanja ili čak da ih preteknu. Pro-

življavamo ih samo pre i posle stvarnog događaja koji prolazi u nekoj elementarno neshvatljivoj žurbi; uostalom, stvarni događaji su samo snolike, nama namenjene izmišljotine. Mi živimo u zatišju ponoći, a izlazak i zalazak sunca doživljavamo tako što se okrećemo put istoka ili zapada.

On ima mnoge sudije; oni su poput jata ptica u krošnji drveta. Njihovi glasovi se mešaju, pitanja hijerarhije i nadležnosti ne daju se rasplesti, a i neprestano menjaju mesta. Ali, ipak se može uočiti da se pojedini ističu [...]

On vidi dvojako: prvi način je mirno, životom ispunjeno, bez izvesne ugodnosti nemoguće, razmatranje, odvagivanje, ispitivanje, razlevanje. Broj njegovih mogućnosti je beskrajan; čak i zidnoj bubi mokrici potrebna je srazmerno široka napuklina da se uvuče u nju, a ovim aktivnostima nije potrebno uopšte nikakvo mesto, čak i tamo gde nema ni najsitnije napukline mogu da takve, uzajamno se prožimajući, žive u hiljadama i hiljadama. To je prvi način. A drugi je trenutak kad valja da istupiš i položiš račun, ni glasa da pustiš, i budeš bačen natrag u razmatranja itd., ali sad sa bezizglednošću pred sobom, onemogućen da se u njima brčkaš, opteretivši se i, proklinjući, toneš.

15 II [19]20

Reč je o sledećem: jednom, pre niz godina, sedeo sam, nesumnjivo prilično tužan, na obronku Lorencovog brega. [Prebira sam po svojim željama u pogledu života. Kao najvažnija ili kao najčarovitija ispostavila se želja da steknem neko viđenje života (i – što je, dabome, bilo nužno povezano – da pišući mognem druge da uverim u njega) u kojem bi, doduše, život sačuvao svoje prirodno teško padanja i podizanje, ali istovremeno, sa ne manje jasnoće, bio prepoznat kao ništavilo, kao san, kao lebdjenje. Možda je to lepa želja, ako sam je poželeo na pravi način. Recimo, kao želja da skujemo sto po svim pravilima stolarstva, a da pritom istovremeno ništa ne činimo, i to ne onako da bi moglo biti rečeno: „za njega je nešto skovati ništa”, nego: „za njega je nešto skovati zaista nešto skovati i istovremeno je ništa”, pri čemu skovanje biva još odvažnije, još odlučnije, pa čak, ako hoćete, još bezumnije. Ali, on nije mogao tako želeti, jer njegova želja nije bila nikakva želja, bila je samo odbrana, pridavanje građanskog vida ništavilu, dah bodrosti kojim je hteo da okrepi ništavilo i u koje je, doduše, u ono vreme, jedva svesno kročio, ali ga je već osećao kao svoj element.] Bilo je to, u ono vreme, neka vrsta oprastanja sa prividnim svetom mladosti; on ga, uostalom, nikad nije neposredno prevario, nego je jedino dozvoljavao da ga unaokolo varaju govori svekolikih autoriteta. Odatle je i prozišla neophodnost „želje”.

On dokazuje jedino sebe, njegov jedini dokaz jeste on sam, svi protivnici ga odmah pobeđuju, ali ne tako što ga opovrgavaju, ne da se on opovrgnuti, nego tako što dokazuju sebe.

Ljudska ujedinjenja počivaju na tome što izgleda da je neki pojedinac svojim jakim prisustvom opovrgao druge pojedince koji se po sebi ne daju opovrgnuti, i to je, za te pojedince, slatko i veoma utešno, ali tome nedostaje istine, pa stoga uvek i trajanja.

Praotački greh, drevna nepravda koju je čovek počinio, sastoji se u prigovoru, koji čovek iznosi i od njega ne odstupa, da je njemu učinjena nepravda, da je praotački greh počinjen u odnosu na njega.

On neće utehu, ali ne zato što je neće – ko je ne bi hteo – nego zato što tražiti utehu znači: svoj život posvetiti ovom poslu, uvek živeti na rubu svoje egzistencije, bezmalo izvan nje, jedva još znati za koga se traži uteha i stoga čak i ne biti u stanju naći delotvornu utehu (delotvornu, ne istinsku, recimo, koje nema).

Ona se brani kad okolni ljudi netremice pilje u njega. (Čak i kad bi bio nepogrešiv, čovek u drugome vidi samo deo do kojeg može dosegnuti snaga i način njegovog pogleda. On žudi, kao i svako, ali do krajnosti preterujući, da sebe ograniči onoliko koliko pogled suseda ima snage da vidi.) Da Robinson nije nikad napustio najvišu ili, tačnije, najvidljiviju tačku ostrva, iz inata ili skrušenosti ili straha ili neznanja ili čežnje, za tili čas bi propao, ali pošto je krenuo, ne mareći za brodove i njihove slabe durbine, da istražuje celo svoje ostrvo i da mu se raduje, opstao je u životu i bio – po konsekvenciji, dabome, ne neophodnoj razumu – naposletku ipak pronađen.

Suženost svesti je društveni zahtev. Sve vrline su individualne, svi poroci društveni; ono što važi kao društvena vrlina, recimo ljubav, nekoristoljubivost, pravednost, požrtvovanost, samo su „čudnovato” oslabljeni društveni poroci.

Razlog da je sud potomstva o pojedincu tačniji od suda savremenika počiva u preminulom. Razvijamo se u sebe tek posle smrti, tek kad jesmo sami. Preminulost je za pojedinca kao subotnje veče za odžaćare, kad spiraju garež sa tela. Biva vidljivo da li su savremenici njemu ili je on više njima štetio, a u ovom potonjem slučaju, on je bio veliki čovek.

Snage za poricanje, to najprirodnije iskazivanje čovekovog ratničkog organizma, koji se stalno preinačava, obnavlja, izumirući opet oživljava, uvek imamo, ali ne srčanosti, premda je život poricanje, pa je tako poricanje potvrđivanje.

Bujica usuprot kojoj plivamo tako je pomamna da smo, kad nas obuzme izvesna rastrojenost, ponekad očajni zbog jednoličnog mira usred kojega se brčkamo, zbog toga što smo, naime, tako beskrajno daleko, u trenutku klonulosti, gurnuti natrag.

29. [februar 1920]

Žedan je, a od izvora ga deli samo žbun. Ali, on je raspolučen: prvi deo pogledom obuhvata celinu, vidi da on tu stoji i da je izvor pored njega, ali drugi deo ništa ne primećuje, najviše ako sluti da prvi deo sve vidi. Ali, pošto on ništa ne primećuje, ne može ni da pije.

Istinu govoreći, cela stvar mi ne zadaje mnogo jada. Ležim u uglu, gledam onoliko koliko je to moguće iz ležećeg položaja, slušam ga onoliko koliko ga razumem, uostalom već mesecima živim u nekom sutonu i iščekujem noć. Drugačije je sa mjim drugom u ćeliji, nepopustljivim čovekom, bivšim kapetanom. Mogu da se uživim u njegovo stanje. On smatra da je njegov položaj nalik, recimo, položaju nekog polarnog istraživača koji je tamo negde neutešno zaleđen, ali koji će svakako još biti izbavljen ili je, tačnije, već izbavljen, kao što se to može pročitati u istoriji polarnih putovanja. I tu dolazi do sledeće raspolučenosti: za njega je nesumnjivo da će biti izbavljen, nezavisno od njegove volje, jednostavno će biti izbavljen zahvaljujući pobe-donosnoj težini njegove ličnosti, ali da li treba to da želi? Da li će želeti ili neće želeti ništa neće izmeniti u tome da će biti izbavljen, ali ostaje pitanje da li on to treba još i da želi. Zaokuplja ga to naoko tako sporedno pitanje, premišlja o njemu, izlaže mi ga, pretresamo ga. O samom izbavljenju ne govorimo. Za izbavljenje mu je navodno dovoljan mali čekić, koji je nekako nabavio, čekićak kojim se tek da ukucati čioda u crtaću dasku, više od tog se ne može sa njim uraditi, ali on i ne očekuje ništa od njega, očarava ga samo da ga poseduje. Pokatad klekne uz mene i pod nosom mi drži taj hiljadu puta viđeni čekić ili mi uzima ruku, širi mi dlan na podu i kucka mi čekićem po svim prstima redom. Zna on da tim čekićem ne može da odvali ni zrnce iz zida, niti to hoće, samo pokadikad blago prelazi čekićem po zidovima, kao da bi njime mogao dati znak za takt koji će pokrenuti silnu mašineriju izbavljenja koja čeka. Neće to biti baš tako, izbavljenje će biti pokrenuto u svoje vreme, nezavisno od čekića, ali on je ipak nešto opipljivo, neko jamstvo, nešto što se može poljubiti.

Zacelo biste mogli reći da se kapetan od tamnovanja raspametio. Krug razmišljanja toliko mu se suzio da u njemu jedva da više ima mesta za neku misao.

Borim se; niko to ne zna; poneko to naslućuje, što se ne da izbegnuti; ali, niko ne zna. Ispunjavam svoje dnevne obaveze, i da mi se prebaciti izvesna rasejanost, ali ne velika. Prirodno, svako se bori, ali se ja borim više od ostalih; većina se bori kao da su usnuli, onako kao što se rukom mahne u snu da biste odagnali neku prikazu, ali ja sam se istrгнуo napred i borim se najpromišljenije i najbrižljivije koristeći sve svoje snage. Zašto sam se istrгнуo iz tog doduše za sebe bučnog, ali u ovom pogledu zatrašujuće nemog mnoštva? Zašto sam privukao pažnju na sebe? Zašto sam sad u vrhu spiska neprijatelja? Ne znam. Drugaćiji život mi nije izgledao vredan da se živi. U istoriji ratovanja takvi se ljudi nazivaju rođenim borcima. A ipak nije tako, ne nadam se pobeđi i ne prija mi borba kao borba, prija mi samo kao jedino što se da činiti. Takva, prija mi, svakako, više nego što mogu da uživam u stvarnosti, više nego što sam kadar da poklonim, i možda ću propasti ne zbog borbe nego usled te radosti.

Snovi su šestarili nada mnom, a ja sam ležao umoran i beznadan u svome krevetu.

16. [sept. 1920]

Ponekad izgleda ovako: Imaš zadatak, da ga izvršiš imaš onoliko snage koliko je potrebno (ni suviše, ni premalo, moraš doduše da je prikupljaš, ali ne i da strepiš zbog nje), ostavljeno ti je dovoljno slobodnog vremena, a imaš i dobre volje za rad. Gde je prepreka da uspeš u neizmernom zadatku? Ne troši vreme na traganje za preprekom, možda tu nikakve nema.

Samo jedna reč. Samo jedna molba. Samo jedan pokret vazduha. Samo jedan dokaz da još živiš i čekaš. Ne, nikakva molba, samo dah, ni dah, samo spremnost, ni spremnost, samo misao, ni misao, samo mirno spavanje.

Život je stalno skretanje, koje ni jedan jedini put ne dozvoljava da promislimo o tome od čega ono skreće.

U nekoj zemlji mole se samo jednoj jedinoj grupi božanstava, i nazivaju je: zubi kad zagrizu.

Koliko je krug života veliki možemo ustanoviti po tome da se, s jedne strane, čovečanstvo, dokle nam seže pamćenje, preliva od govora i da je, s druge strane, govor mogućan jedino tamo gde nam je stalo do laganja.

Priznavati i lagati je jednako. Da biste mogli da priznate, lažete. Ono što jeste, ne

možete da izrazite, jer ste upravo to; možete da saopštite samo ono što niste, dakle laž. Tek bi u horu mogla počivati izvesna istina.

Nije tako da si ti zatrpan u rudniku i gomile kamenja tebe, slabog pojedinca, odvajaju od sveta i njegove svetlosti, nego si ti napolju i hoćeš da se probiješ do onog koji je zatrpan, i nemoćan si pred kamenjem, a svet i njegova svetlost te čine još nemoćnijim. I sa svakim trenutkom sve se većma guši onaj koga hoćeš da spaseš tako da moraš kao pomahnitao da radiš, a on se nikad neće ugušiti, pa tako da ti nikad ne smeš da prestaneš da radiš.

Mnogi se šunjaju oko Sinajske gore. Govor im je nerazgovetan, ili su govornjivi ili viču ili su ćutljivi. Ali, nijedan od njih ne silazi nekim pravim putem, po širokom, tek nastalom, ravnom drumu, koji sa svoje strane uvećava i ubrzava korake

Pisanje kao oblik molitve

Imam moćan čekić, ali ne znam kako da se njim poslužim, jer mu je drška užarena.

Uveče u šumi, Mesec koji biva sve veći, iza mene je ostala pometnja dana.

Pisanje me izneverava. Otuda plan autobiografskih istraživanja. Ne biografija, nego istraživanje i nalaženje što je moguće sitnijih sastavnih delova. Onda ću od njih da gradim poput nekog čija kuća je nesigurna, pa bi da pored nje sagradi sigurnu, po mogućstvu od građe preuzete od stare. Loše je, dabome, ako mu usred gradnje ponestane snage i sad, umesto jedne, doduše nesigurne, ali ipak potpune kuće, ima jednu polusrušenu i jednu poluzavršenu, dakle nijednu. Odatle sledi ludilo, u neku ruku kozački ples između te dve kuće, pri čemu Kozak potpeticama raskopava i zgomilava tle dotle dok se pod njim ne stvori grobnica.

„Kako sam ovamo dospao?” viknuh. Bila je to srazmerno prostrana dvorana osvetljena blagom električnom svetlošću, uz čije zidove sam koračao. Doduše, na njima je bilo nekoliko vrata, ali kad biste ih otvorili, našli biste se, onda, pred tamnom i glatkom kamenom liticom koja jedva da je bila rukohvat daleko od praga na koji ste kročili, pružala se pravo gore i sa obe strane u nesagledivu daljinu. Tu nije bilo izlaza. Samo jedna vrata vodila su u pokrajnju sobu čiji je izgled nudio više

nade, ali ne manje čudnovat nego u slučaju ostalih vrata. Videli biste kneževsku sobu, u kojoj je preovlađivalo crveno i zlatno, i u kojoj se nalazilo više ogledala, visokih koliko zid, i veliki stakleni luster. Ali, to još nije bilo sve.

Bila jednom igra strpljenja, jeftina, jednostavna igra, ne preterano veća od džepnog časovnika i bez ikakvih iznenađujućih mehanizama. U crvenosmeđu obojenu daščicu bilo je urezano nekoliko plavih lavirintskih kanala koji su se sticali u malu rupu. Trebalo je da naginjanjem i drmanjem navedete plavu kuglicu na jedan od kanala i onda je dovedete u rupu. Kad se kuglica našla u rupi, onda je igra bila završena; ako ste hteli da počnete ponovo, morali ste kuglicu da istresete iz rupe. Sve je to bilo pokriveno jakim, zaobljenim staklom, pa ste tu igru strpljenja mogli da stavite u džep, poneseite je sa sobom i gde god bili mogli ste da je izvadite i zaigrate je.

Kad kuglica nije bila zaposlena, većinom bi se, s rukama na leđima, šetkala po površini daščice i izbegavala kanale. Smatrala je da je, tokom igre, kanali dovoljno muče i da, kad se nije igralo, ima silno mnogo prava da se oporavlja na slobodnoj površi. Gazila je širokim stopalima i tvrdila da nije stvorena za uske puteve. To je bilo delimice tačno, jer je stvarno jedva mogla da stane u kanale, ali bilo je i netačno, jer je u zbilji bila veoma brižljivo prilagođena širini kanala; ali, kanali nisu ni smeli da joj budu udobni, jer inače to ne bi bila igra strpljenja.

[Čitajući Kjerkegorovo delo *Strah i drhtanje*]

Nesaopštivost paradoksa možda postoji, ali se ne ispoljava kao takva, jer ga Avram sam ne razume. Pa sad, nije ni potrebno ni nužno da ga razume, dakle ni da ga sebi tumači, ali ipak sme da pokuša da ga drugima protumači. Ni ono opšte, u tom smislu, nije jednoznačno, i to se u slučaju Ifigenije ispoljava time što proroštvo nikad nije jednoznačno.

Kako ti je, kaži, na onom svetu?

Da na pitanje o svom stanju odgovorim, nasuprot običaju, otvoreno i odistinski. Dobro sam, jer sad, drugačije nego ranije, živim u velikom društvu, u razgranatim vezama, i u stanju sam da putem svoga znanja, putem svojih odgovora, udovoljim mnoštvu koje navaljuje da saobraća sa mnom, u najmanju ruku stalno se vraća podjednako gorljivo kao i prvi put. A i ja ponavljam: dođite, uvek ćete me zateći spremnog. Doduše, ne razumem uvek šta biste da znate, ali to verovatno nije čak ni potrebno. Važno vam je da postojim, pa stoga važno i ono što iznosim, pošto to potkrepljuje moje postojanje. Svakako se ne varam u tome što pretpostavljam, zato sam opušten u svojim odgovorima i nadam se da vam njima pričinjavam zadovoljstvo.

Nekoliko stvari nam je nejasno u tvome odgovoru, pa da nam to, hoćeš li, redom, većma objasniš.

Bojažljivi ste, učtivi, detinjasti, pa pitajte samo, pitajte! Govoriš o nekom velikom društvu u kojem se krećeš, ali koje je to društvo?

Pa to ste vi, vi sami. Ovo vaše društvanje za stolom, a neko drugo u nekom drugom gradu, i tako u mnogim gradovima.

Dakle, to nazivaš: kretati-se-u-društvu. Ali, pričekaj: ti si ipak, kao što kažeš, naš stari školski drugar Krihuber. Jesi ili nisi?

Pa dobro, jesam.

Znači, posećuješ nas kao naš stari prijatelj, a mi koji ne možemo da zaboravimo na gubitak s tvojim odlaskom, privlačimo te ovamo pomoću svoje želje i olakšavamo ti put. Je li tako?

Da, da, naravno.

Ali, ti si, ipak, vodio povučen život, i verovali smo da izvan našeg grada uopšte nisi ni imao prijatelje ili poznanike. Pa koga onda posećuješ u tim gradovima i ko te u njih poziva?

Kad je trebalo da se ispovedim, nisam znao šta da kažem. Sve brige su iščezle, a vedar, miran, viđen kroz poluotvorena crkvena vrata, trg je ležao bez ikakvog treptenja na mestima obasjanim suncem. Prizvao sam u sećanje donedavne patnje, hteo sam da prodrem do njihovog zlog korenja, i bilo mi je to nemoguće, nisam se sećao nijedne od patnji i nikakvog korenja nisu imale u meni. Ispovednikova pitanja jedva da sam razumevao, mada reči jesam, ali nisam mogao, koliko god se upinjao, da u njima čujem da su ma i u najmanjoj vezi sa mnom. Molio sam ga da poneka pitanja ponovi, ali ništa nije pomagalo, bila su samo poput prividnih poznanika u pogledu kojih pamćenje izneverava [...]

Sažeta hronologija života

1883.

3. jula, kao najstarije dete trgovca Hermana Kafke (1852-1931) i njegove žene Julije (1856-1934), rođ. Levi, u Pragu, u zgradi zvanoj *U věže*, u uglu ulica Kaprova Maiselovy (danas Trg Franca Kafke) rodio se Franc Kafka.

1893-1901.

Pohađa nemačku gimnaziju u palati Kinski, u praškom Staro gradskom trgu

1896.

U takozvanoj ciganskoj sinagogi, Kafka ima svoj *Bar micva*.

1899-1903.

Piše prve književne sastave, koje će uništiti; čita Ničea i Spinozu.

1901-1906.

Započinje, uzastopce, hemiju (dve nedelje), istoriju umetnosti i germanistiku, a onda studira prava na praškom Univerzitetu (doktorirao je kod Alfreda Vebera 1906. godine); počinje prijateljstvo, 1902, sa Maksom Brodom, godinu dana mlađem; piše, 1903, priču *Dete i grad* (tekst izgubljen); tokom 1903-1904. piše priču *Opis jedne borbe*.

1905.

Provodi leto u sanatorijumu Cukmantel, u Šleziji, gde ima ljubavnu vezu sa starijom i nepoznatom ženom.

1906- 1907.

Pravnička praksa u Oblasnom sudu i Krivičnom sudu u Pragu; piše nekoliko priča koje će kasnije biti u zbirci *Promatranje*.

1907- 1908.

Pripravnička služba u Osiguravajućem zavodu „Assicurazioni generali”; piše *Pripreme za svadbu na selu*.

1908.

Stupa u „Zavod Češkog kraljevstva u Pragu za osiguranje radnika od nesrećnih slučajeva”

1909.

Tokom leta sa Brodom u Pariz: nameravaju da zajednički napišu roman *Rihard i Samuel*; započinje svoje dnevničke zapise.

1910.

Kafka počinje kontinuirano da ispisuje sveske koje će biti nazvane Dnevnici.

1910-1912.

Zajednička putovanja, tokom odmora, sa Maksom Brodom u inostranstvo, u Severnu Italiju, pa u Pariz; veze s jevrejskom pozorišnom trupom iz Poljske koja gostuje u Pragu; počinje roman *Nestali*.

1912.

Tokom jula sa Brodom u Vajmar; upoznaje Berlinku Felicu Bauer; pojavljuje se njegova prva knjiga *Promatranje*; nastaju *Presuda* i *Preobražaj*; rad na *Nestalom* (poglavito poznat pod naslovom *Amerika*).

1913.

Živa prepiska s Felice; pojavljuje mu se zbirka *Promatranje*, u Lajpcigu.

1914.

Prvo vereništvo s Felice; rad na *Procesu* i *Kaznenoj koloniji*.

1915.

Pojavljuje mu se povest *Preobražaj*, u Lajpcigu; dobitnik Fontaneove nagrade:

Karl Šternhajm, predaje ovu Kafki, skupa s pripadajućim novčanim iznosom, „kao znak svoga priznanja”.

1916.

Obnavlja tesnu vezu i vereništvo sa Felice: „naš je dogovor, ukratko, da se venčamo ubrzo posle završetka rata”; u Minhenu, u knjižari, javno čita *Kaznenu koloniju*.

1916- 1917.

Nastaju mnogi kratki tekstovi (pre svega, većina priča iz zbirke *Seoski lekar*) u radnom domicilu u Ulici Alhemičara; uči hebrejski.

1917.

Nameštanje sopstvenog stana u palati Šenborn; počinje sistematski da izučava hebrejski jezik; avgusta, provala bolesti (tuberkuloza pluća) i raskid drugog vereništva.

1917- 1918.

Bolesnički odmor u češkom selu Cirau; nastajanje mnogih aforizama, među kojima i onih poznatih kao *Razmatranja o grehu, patnji, nadi i istinskom putu*; u oktobru 1918, boluje od španske gripe.

1919.

Veza sa Julijom Voriček; piše *Pismo ocu*.

1920.

Bolesnički odmor u Meranu; počinje prepisku sa Milenom Jesenskom; objavljuje *Seoskog lekara* i *Kaznene kolonije*.

1921.

Bolesnički odmor u Matljarima (Visoke Tatre); prijateljstvo sa mladim lekarskim stažistom i potom lekarom Robertom Klopštokom; do 1924, piše priče koje će se naći u zbirci *Umetnik u gladovanju*.

1922.

Nastaju *Zamak*, za koji će kasnije odlučiti da ga ne završi, i priča *Umetnik u gladovanju*; penzionisanje; rad na *Istraživanjima jednog psa*.

1923.

Veza sa Dorom Dijamant (Diamant, prezime koje će ona kasnije zameniti u Dymant, tj. nem. Dimant, engl. Dajment), mladom cionistkinjom, rodom iz ortodoksnе jevrejske porodice; preseljenje u Berlin; nastaje *Izgradnja Kineskog zida*.

1924.

Tuberkuloza grla; nastaju *Mala žena*, *Zdanje* i *Pevačica Jozefina*; prijatelj Maks Brod ga je odveo iz Berlina u Prag, gde će sa roditeljima provesti skoro dve nedelje, a potom, u aprilu, odlazi u sanatorijum *Bečka šuma*, i odatle u sanatorijum u Kirlingu.

3. juna Kafka umire u Kirlingu kod Klosternojburga, blizu Beča, a 11. juna sahranjen je na Novom jevrejskom groblju na Strašnicu, u Žiškovu koji je dve godine ranije pripojen Pragu i u kojem danas ima najveći broj kafea i umetnika po glavi stanovnika od svih gradskih četvrti u Evropi; tokom tog leta objavljena je Kafkina zbirka *Umetnik u gladovanju*.

Život nemogućan bez pisanja

Retko da je u tolikoj meri kod nekog delo tako intenzivno bilo spregnuto sa životom kao što je to u slučaju Franca Kafke.

Kafkin život je bio nalik mnogim životima, ali njegovo pisanje nije bilo nalik nijednom drugom pisanju. A opet, ako je njegovo pisanje proisticalo iz života, s obzirom na prisustvo neobičnog u običnosti, njegov život nije manje proisticao iz pisanja. To je onaj paradoks koji nas zbunjuje, i to objašnjava zašto je, nimalo nadmeno, možda i ironično, Kafka rekao da je on sama književnost.

Pisanje, u stvari, podjednako Kafkina pripovedanja i razmatranja, kao i takozvani dnevnički zapisi, pa prepiska, kad ih smestimo uz život, ne ukazuje nam na neki prosti izbor po kojem živimo da bismo pisali. Vodi nas do rizičnijeg i jedinstvenog događaja u književnosti: Kafka je pisao da bi mogao da živi i da bi mogao bezbolno da umre (mada nipošto nije umro bezbolno), kao što će to i sam napisati. Stoga će njegov život toliko ličiti na ono što je pisao, i dok je živeo – jedino što je istinski umeo i u tome beskonačno uspevaio jeste da pisanje učini suštinskim elementom života. Njegovo pisanje je poput prozora kroz koji gledamo na unutrašnju ulicu gde sve vrví od života i gde ništa više nije beznačajno, sve može svaki čas da se promene u čudo. To je fantastika običnog, pri čemu je, upravo zbog navodne običnosti, davno je uočeno, najfantastičnije stvorenje sam čovek.

Otuda, treba da čitamo samog Kafku da bismo naslutili ponešto o neobičnosti njegovog života, i tad će nam taj život dopustiti da otkrivamo u kojoj meri običnost prestaje da postoji baš kad nam se učini da je najnesumnjivija. Kad čitamo Kafku, ne moramo biti daleko od pomisli da je ceo njegov život, izvirući iz pisanja i apsolutne odluke za pisanje kao način opstanka, svojevrsna lekcija o pisanju. Tada je moguće, iz čuda njegovog pisanja, uočiti čudo koje je bilo duboko i po visoku cenu usađeno u životnu supstancu.

Pre nekoliko godina zapao mi je za oko odlomak iz Kafkinih sveski, koji je zaobilazan u prevodima (sad je u ovoj knjizi), a u kojem pisac govori o autobiografiji i pisanju. Sećam ga se sad, jer kao da mi pruža priliku da ponešto razjasnim odakle u Kafkinim spisima utisak duboko proživljenog. Pišući, Kafka ne samo da uzima iz građe sopstvenog života, pa je teško razlikovati, ako je to uopšte neophodno, šta je u njima autobiografsko, a šta fikcija (koja se često preobličava u meditacije i parabo-

ličko promatranje životnih pojava), nego takoreći sam sebe stvara dok piše. Ne prima kod njega autobiografsko pisanje vid pisanja kao takvog, već autofikcija u tom pisanju biva sve više svojevrsna autobiografija. Kafka nije mogao bez pisanja zato što je pisanje bilo autentično mesto njegovog života. Nisu li čak i njegove ljubavi sa ženama, recimo sa Felice Bauer i sa Milenom Jesenskom, sa svim mogućnim dramskim obrtima, uz sreću, radosti, strast, očajavanje, strahove, poprimale svoje intenzitete samom činjenicom da su se zapravo odigravale u prepisci? To su pisane ljubavi, i zbog tog ne manje žive. Naprotiv, pisanje ih je čak činilo življim više nego što bi to ikad bile u zbilji. Možda su otuda i bile neizbežno osuđene na poraz, baš kao što je Kafka inače osećao sopstveno pisanje kao izneveravanje, kao veliki poraz, bez kojeg, međutim, nije mogao, pošto mu je bio jedina prilika da uopšte živi.

Evo još jedared spomenutog odlomka:

Pisanje me izneverava. Otuda plan autobiografskih istraživanja. Ne biografija, nego istraživanje i nalaženje što je moguće sitnijih sastavnih delova. Onda ću od njih da gradim poput nekog čija kuća je nesigurna, pa bi da pored nje sagradi sigurnu, po mogućstvu od građe preuzete od stare. Loše je, dabome, ako mu usred gradnje ponestane snage i sad, umesto jedne, doduše nesigurne, ali ipak potpune kuće, ima jednu polusrušenu i jednu poluzavršenu, dakle nijednu. Odatle sledi ludilo, u neku ruku kozački ples između te dve kuće, pri čemu Kozak potpeticama raskopava i zgomilava tlo dotle dok se pod njim ne stvori grobnica.

Kad mu pisanje ne ide, on se okreće, kaže, autobiografskim istraživanjima, koje nemaju veze sa biografijom kako se ona shvata. On hoće najsitnije sastavne delove, hoće elementarno od čega je sazdan nečiji život, bilo čiji život, i zatim će od toga da gradi sopstveno pisanje. Nevolja koju on uočava, i mi je prepoznajemo čitajući, počiva u tome da nema bezbednog skloništa i da raspetost između takozvanih autobiografskih istraživanja i pisanja, zamišljenih da jedno drugome pružaju podršku i zaštitu, a ostajući uvek suštinski nezavršeni, najzad vodi u ludilo i piscu kopa grob.

Takav je bio rizik Kafkinog pisanja, takvo je, konačno, i bilo pisanje bez kojeg mu je život bio nemogućan, putem kojeg je postajao izvanredno ljudsko biće. Priličan deo njegovih meditativnih uvida (koji pretežno sačinjavaju ovu knjigu sabranu iz njegove rukopisne ostavštine) o pojavama sveta u kojem obitavamo, upravo potiče iz navedene situacije stalnog izneveravanja onoga bez čega života nema. Ko bolje vidi od onoga koji je večito na ivici groba? I ova zbirka nam to svedoči. Ne kazuje nam ona šta je istina, ali nam nudi njene vidove i uči zašto izvesna pitanja moramo hteti i znati da postavljamo.

Jovica Aćin

Napomene

[1](#) Od ovog zapisa nastao je aforizam 92. Videti među aforističkim razmatranjima. (*Prev.*)

[2](#) Kafka je ove dve rečenice potom iskoristio za jedan od svojih aforizama. Videti među aforističkim razmatranjima. (*Prev.*)

[3](#) Od ovog zapisa nastao je aforizam 97. Videti među aforističkim razmatranjima. (*Prev.*)

[4](#) Od ovog zapisa nastao je aforizam 102. Videti među aforističkim razmatranjima. (*Prev.*)

[5](#) Naslov ovoj zbirci aforizama dao je Maks Brod, Kafkin prijatelj i prvi priređivač njegove rukopisne ostavštine. Aforizmi, ili delovi aforizma, označeni sa * u rukopisu su precrtani olovkom. Izvesne brojke nedostaju. Ovi aforizmi su u obliku i broju kako nam ih je ostavio sam Kafka, prepisavši ih učisto iz svojih sveski u kojima je pisao tokom 1917. i 1918. godine. Precrtavanje pojedinih ukazuje na piščevu nameru da na njima još radi. Ponegde je želeo da od dva sačini jedan (dvobrojevi!), a uočavamo da je poneki potpuno isključio (preskakanje rednog broja). (*Prev.*)

[6](#) Ovaj zapis je načinjen pošto je Kafka dobio časopis *Jevrejin* (glavni urednik Martin Buber), u čijem su se dvobroju, za oktobar i novembar 1917. godine, pojavile dve njegove pripovetke (*prev.*).

[7](#) Geteov spev (*prev.*).

[8](#) Adrijan Ludvig Rihter, *Uspomene nemačkog slikara* [Adrian Ludwig Richter (1803-1884), *Lebenserinnerungen eines deutschen Malers*, 12. izd.: 1905] (*prev.*).

[9](#) Gerhart Hauptman, *Grizelda*, drama [Gerhart Hauptmann (1862-1946), *Griselda*, 1909] (*prev.*).

Sadržaj

O grehu, patnji, nadi i istinskom putu	2
O grehu, patnji, nadi i istinskom putu	4
O životu, svetu i smislu	8
O psihologiji	21
O zlu i đavolskom	25
O grehu, patnji, nadi i istinskom putu	29
Skica za autobiografiju i srodne pomisli	50
Sažeta hronologija života	66
Život nemogućan bez pisanja	70
Napomene	73